500. YILINDA
MUKADDES EMANETLER

Yaşayan Mirasımız

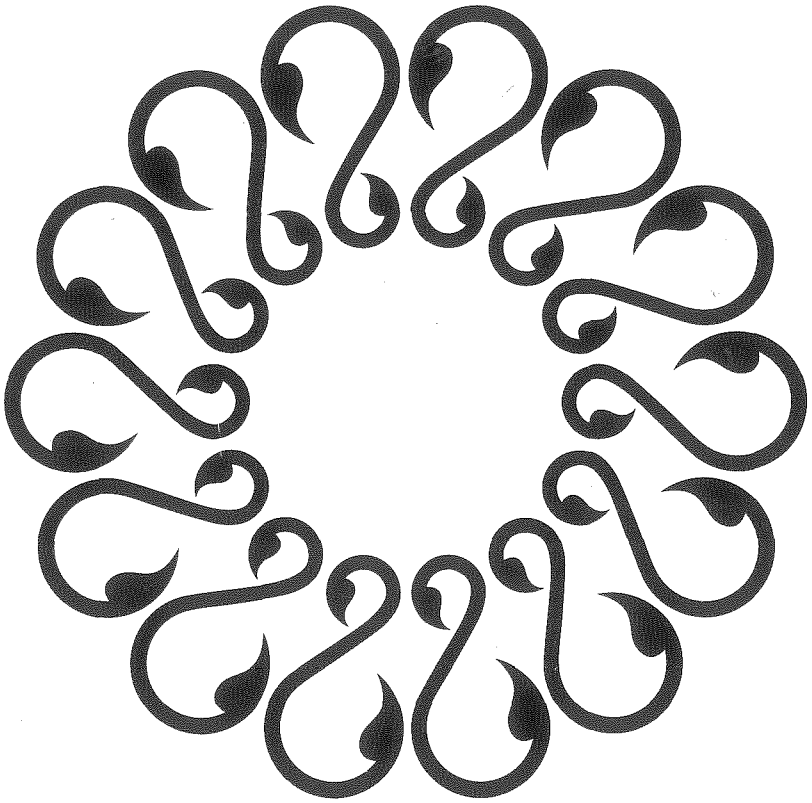

BAHARİYE
SANAT ATÖLYELERİ

500. YILINDA
MUKADDES EMANETLER
"Yaşayan Mirasımız"

Proje Koordinatörü
Meryem Güney

Sempozyum Koordinatörü ve Editör
Prof. Dr. Mustafa S. Küçükaşcı

Sempozyum Yürütmeni
Selma Topkara

Bilim Kurulu
Prof. Dr. Ahmet Turan Aslan
Dr. Coşkun Yılmaz
Prof. Dr. Erhan Afyoncu
Prof. Dr. Hasan Kamil Yılmaz
Prof. Dr. İskender Pala
Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın
Prof. Dr. Musa Duman
Prof. Dr. Mustafa S. Küçükaşcı
Prof. Dr. Raşid Küçük
Prof. Dr. Turan Koç

Düzenleme Kurulu
Coşkun Yılmaz
Kemal Özden
Mehmet Bulayır
Meryem Güney
Mustafa S. Küçükaşcı
Necati Sancaktutan

Yazarlar
Prof. Dr. Abdülhamit Tüfekçioğlu
Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Önal
Dr. Coşkun Yılmaz
Prof. Dr. Erhan Afyoncu
Prof. Dr. M. Fatih Andı
Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı
Prof. Dr. Muhiddin Serin
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa S. Küçükaşcı
Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Topatan
Prof. Dr. Nihat Öztoprak
Dr. Nusret Gedik
Prof. Dr. Raşid Küçük
Prof. Dr. Selçuk Mülayim
Dr. Öğretim Üyesi Selman Can
Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu
Dr. Tahir Güngör
Dr. Tayyar Altıkulaç
Prof. Dr. Turan Koç
Doç. Dr. Uğur Demir

Teşekkürler
T.C. Cumhurbaşkanlığı
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Topkapı Sarayı Müzesi

Fotoğraflar
Bahadır Taşkın
4, 12, 13, 20, 21, 22, 25, 26, 29, 31, 44, 47, 48, 51, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 71,72, 77, 83, 111, 116, 120, 122, 123, 124, 129 alt, 131, 137, 140, 143, 167

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Millet Yazma Eser Kütüphanesi
78, 79

Metin Yazarları Arşivleri

Tasarım ve Uygulama
Korpus Kültür Sanat Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
Hüsrev Gerede Cad. Çolakoğlu Apt.
No.66/1Teşvikiye-İstanbul
Tel: 0 212 236 71 61 - 62
info@korpus.com.tr
sertifika no: 16356

İnsan ve Medeniyet Hareketi Bahariye Sanat Atölyeleri
Bahariye Mevlevihanesi Eyüp Merkez Mah. Silahtarağa Cad.
No:12 34050 Eyüp / İstanbul
Tel: 0 212 501 31 71
bilgi@bahariyesanatatolyeleri.org
www.bahariyesanatatolyeleri.org

Baskı
Kültür Sanat Basımevi
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi ZB7-ZB11
Topkapı / Zeytinburnu / İstanbul
Tel: 0 212 674 00 21
sertifika no: 22032

ISBN
978-605-67100-3-2, Mayıs 2019

© Tüm Hakları saklıdır. Bu kitapta yayımlanan metinlerden, yazarların ve yayınlanan fotoğrafların, fotoğraf sahibinden izin alınmadan, fotokopi dahil, optik, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla kopyalanamaz, çoğaltılamaz veya basılamaz.

DÜNDEN BUGÜNE MUKADDES EMANETLER DAİRESİ

Mustafa S. Küçükaşcı *

Aile efradından başlamak üzere ashaptan birçoğu bir tekine bile sahip olmanın bütün dünyaya bedel olduğuna inandıkları Hz. Peygamber'e ait her türlü eşyayı büyük bir saygıyla muhafaza ederek sevgisine delâlet eden anlayışın öncüsü olmuşlardır. Osmanlılar, siyer ve hadis kitaplarında özel bölümlerin açıldığı *"emânât-ı mübâreke (mukaddese)"* ismi verilen eşyanın İstanbul'da toplanmasına önem vermiş, İslâm Peygamber'ine ait olmayan eşyalarla karışmasını önlemek için tahsis ettikleri özel mekânlarda koruma altına almışlardır. Resûl-i Ekrem, diğer peygamberler, ashâb-ı kirâm ve Haremeyn'e ait eşyanın önemli bir kısmını bünyesinde barındıran ve Sultan II. Mehmed'in inşa ettirdiği Sarây-ı Cedîd-i Âmire'nin III. Avlusu'ndaki Hırka-i Saâdet Dairesi bu mekânların en önemlisidir. Fatih Kanunnâmesi'nde, Mukaddes Emanetler Dairesi de denilen bu mekânın esasını teşkil eden Has Oda'nın Enderun Meydanı'nın kuzeybatı köşesinde yer aldığı kayıtlıdır.[1]

Enderun Meydanı'nın güneybatı köşesindeki Fatih Köşkü'nün karşısında inşa edilen Has Oda'nın, esir düştüğü Osmanlı ülkesinde uzun süre kalan ve Şark âlemi hakkında çeşitli eserlerin müellifi Venedikli Giovanni Maria Angiolelle'nin (ö. 1525) yaptığı en eski tariflerinden birisi şöyledir: "[Üçüncü] avlunun sol yanında Ulu Türk'ün kaldığı saray bulunur, bu sarayın çoğu yeri tonozlarla (yani kubbe) ile örtülmüştür ve birçok, yaz ve kış odaları vardır. Pera'ya (Galata) bakan bölümünün büyük bahçenin üstüne gelen bir revakı vardır; bahçeden bu revakın sofasına erişen birçok servi yükselir. İki [sıra][2] sütun üzerine inşa edilmiş tamamen tonozla örtülü revak ortasında, somaki ve yeşil mermerden sütunçeleri ve profilleriyle güzel bir havuza akan bir şadırvan vardır. Havuzda çeşitli balıklar yüzer ve Ulu Türk bunları seyretmekten çok hoşlanır."[3]

Tarih boyunca restorasyon, tamir, tâdil ve ilâvelerle birtakım değişikliklerle bugüne ulaşan, Has Oda Kasrı'nın dörtlü plan düzeni hiçbir zaman değişmemiştir. Yapının esasını Hırka-i saâdet'in muhafaza edildiği ve sultanların saray selâmlığındaki özel ikametgâhı olduğu için "Taht Odası" da denilen Has Oda oluşturur. Geniş bir kemerle ayrılan iki bölümlü bir sofa ile iki odadan meydana gelen, etrafı revaklı, biri çapraz, diğerleri beşik tonozlarla örtülmüş olan Has Oda, önceleri Has Oda Koğuşu olarak kullanılan edilen kare planlı bir zemin kat üzerine oturmaktadır. XVI. yüzyılın başından itibaren birçok defa yeniden tanzim edilen Has Oda Kasrı, Fatih Sultan Mehmed, Sultan II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim'in gündelik hayatlarının önemli bir kısmını geçirdikleri, devlet işlerinin yoğunluğundan bazen geceledikleri, umumiyetle de kış aylarında daha çok kullandıkları bir çalışma mekânıdır. Has Oda ile ilgili ilk düzenlemenin Sultan II. Beyazıt tarafından küçük kıyamet (kıyâmet-i suğrâ) olarak adlandırılan 1509 depreminden sonra gerçekleşmiş olduğu tahmin edilmektedir.[4]

Enderun Meydanı'ndan Has Oda'ya yayvan kemerli bir kapıdan iki kubbeli, aydınlık fenerli ve şadırvanlı bir mekândan geçilerek ulaşılır. Buraya ilk kubbenin altında yer alan fıskiyeli mermer şadırvandan dolayı "(şâdurvân) sofa", girişine

* Prof. Dr. Topkapı Sarayı Müze Başkanı-Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

[1] *Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri* (haz. Ahmed Akgündüz), İstanbul 1990, I, 326.

[2] Nadide Seçkin, Giovanni M. Angiolelle'nin "iki sütun sırası" şeklindeki açıklamasından, Haliç cephesinin iki sıra revaklı olduğunu düşünmenin mümkün olduğunu, ancak S. Hakkı Eldem'in bu cepheyi rekonstrüksiyon tasarımında tek sıra revaklı olarak göstermesini de dikkate alarak iki cephedeki birer sütun sırasına işaret etmiş olmasının da mümkün olabileceği görüşünü ileri sürmektedir. bk. *Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma: 1453-1755*, Ankara 1998, s. 99-100.

[3] Giovanni M. Angiolelle'den naklen Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimarî, Tören ve İktidar*, İstanbul 2007, s. 186.

[4] *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, 131-132; Zarif Orgun, "915 (1509) Senesinde İstanbul'u Baştanbaşa Harap Eden Zelzelede Şehri Tamir İçin Alınan Tedbirler", *Arkitekt Mecmuası*, sy. 7-8 (1940), s. 164-167.



Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler, Şadırvanlı Sofa

ise "şadırvan kapısı (kapusı)" denilmiştir. İkinci kubbenin altı padişahların oturması ve görüşmeler yapması için yükseltilerek ayrı bir bölüm hâline getirilmiştir. Bu sekinin üzerine zaman zaman taht kurularak padişahların görüşmeler yaptıklarına dair kayıtlar vardır. Şadırvanlı Sofa'nın sağ tarafında kapısında, "Üdhulûhâ bi-selâmin âminin (Oraya emniyetle ve selâmetle girin)" şeklinde Hicr sûresinin 46. âyetinin celî-sülüs istifinin yer aldığı padişahın Enderun'daki arz ağalarıyla görüştüğü bir kabul salonu olan Has Oda'ya bitişik olan "arzhâne" yer almaktadır. İki penceresi olan Arzhâne'nin Has Oda, Silâhdâr Hazinesi ve Mermer Sofa'ya açılan kapıları bulunmaktadır. Has Oda ile Fatih Köşkü'nün yarı açık mekânlarla avlu ve manzaraya açılma fikrinin müşterek olması, Çinili Köşk ile Fatih Köşkü'nün bodrum katlarıyla benzerliği, günümüze ulaşan masif taştan iskeleti ve ahşap kapısının tezyinat özellikleri sarayın ilk yapılarından olduğunu göstermektedir. Her iki cephesine çeşitli dönemlerde eklenen yapılarla bugünkü görünümünü alan Has Oda'nın bu çalışmalar esnasında ilk binasına ait ayrıntılarının önemli bir kısmı ortadan kalkmıştır. Haliç cephesinin saçak ve füruş sistemlerinin sonradan bozularak bir teras ve çift sıra sütunlu kubbe ve çapraz tonozlarla örtülü revaklar inşa edildiğinden koğuş olan alt katın kapanarak bir bodrum görünümünü almış olması bu hususu teyit etmektedir. Bugünkü iki sıra revak arasında mimarî üslûp ve elemanlarda görülen farklılıklar da uygulamaların farklı dönemlerde gerçekleştiğini göstermektedir. Fatih Köşkü'nün mesken işlevine daha uygun görünen dış sofalı plan şemasına karşın, Has Oda'nın ön mekânlı başoda ve XVI. yüzyıl yapısı Kubbealtı'nda olduğu gibi, birbirine bağlı çift kubbeli mekânı ile törensel işlevi daha etkin bir tasarıma sahip görünümü de zikredilen değişimle ilgili olmalıdır.[5]

Dedesi Sultan II. Mehmed'in Doğu siyasetini sürdüren ve babası Sultan Bayezid'in Memlükler karşısındaki başarısızlığını ortadan kaldıran Yavuz Sultan Selim'in Safevî tehlikesini bertaraf ettikten sonraki hedefi Memlükler oldu. Memlük Sultanı Kansu Gavri'nin Osmanlılar karşısında mağlûp olması durumunda gemilere yükletilerek Mağrib'e kaçırılması için İskenderiye Kalesi'nde beklettiği Mısır hazinesi arasında bulunan bir kısmı İslâmiyet'in ilk dönemine ait eşya Yavuz Sultan Selim'in gönderdiği Kara Pîrî Paşa tarafından ele geçirildi.[6] Sultan Selim altın sim işlemeli bohçalara sarılı, üzerlerinde "Hâzâ muhallefâtü Resûlillah" yazılı bu eşyaları yüzüne gözüne sürüp "Şefâat yâ Resûlellah" diyerek bizzat mühürledi ve Mekke Emîri Şerîf II. Berekât el-Hasenî'nin irsal ettiği Haremeyn'e ait bazı eşyalarla birlikte İstanbul'a doğru yola çıkardı. Bu hadiseyi ayrıntılı bir şekilde kayıt altına alan Evliya Çelebi, Mısır hazinesiyle birlikte Memlük başkentinden İstanbul'a intikal eden eserleri şöyle tasnif etmektedir:

"Hz. Risâletpenâh'ın sancağı şerîfi, üzerinde aslan tasviri ve kûfî hatla "nasrun minellah" yazısı olan kırmızı bir alem, bir cevâhir ile musannâ bir sandık içinde Hazreti Risâlet'in Uhud Gazvesi'nde şehîd olan dendânı şerîfi, bir tutam mübârek lihyei şerîfi kılları, çeşmi nergislerinin sürmedanı ve mili, bir kıt'a hurma lifinden örülerek içi ziftle sıvanmış bir adet abdest ibriği, sanavber ağacından bir tesbih, bir kıt'a şimşirden nalın-ı şerîfi, bir hezârân alaca asâsı ve pâybûş-ı şerîfi, iki kıt'a hırka-i şerîfi, hurma lifi sarıya mail beyaz pamuklu ince dokuma bir hil'at, bir eğer ve bir kara kılıç, bir deve yünü kuşak, bir deve yünü ridâ, bir deve yünü destâr-ı şerîf ve bir beyaz süzeni arakıyye. Hz. Yusuf'a izafe edilen bir sarık, bir bıçak, bir güneş saati ve Çâryârı Güzîn'in kılıçları."[7]

Yavuz Sultan Selim'in ordusunun korumasında Kur'an-ı Kerim okunarak İstanbul'a getirilen "Emânât-ı Mukaddese" ilk olarak Topkapı Sarayı'nın Has Oda başta olmak üzere Harem, Hazine gibi bölümlerinde muhafaza altına alındı. Memlük tarihçisi İbn İyâs, Osmanlıların İstanbul'a o güne kadar görülmemiş miktarda 1000 deve yükü nadide eşya, altın, gümüş, muhtelif savaş malzemesi vb. yanında kıymetli mermer başta olmak üzere muhtelif inşaat malzemesini taşıdıklarını, ulema ve sanatkârlardan mühim bir grubu beraberlerinde götürdüklerini haber vermektedir. Suriye ve Mısır'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesinin canlı şahidi olan İbn İyâs'ın bu kaydı, Yavuz Sultan Selim zamanında İstanbul'a ulaşan mukaddes emanetlerin Mısır hazinesi içerisinde gelmiş olduğunun bir delili olmalıdır.[8]

[5] bk. J. B. Tavernier, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı* (trc. Teoman Tunçdoğan), İstanbul 2007, s. 131; Tayyâr-Zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târîh-i Enderûn* (haz. Mehmet Arslan), İstanbul 2010, I, 311-313, 415-416; Enderunlu Abdüllatîf, *Âyîne-i Derûn* (haz. Ahmet Köç), İstanbul 2013, s. 23, 26; Tahsin Öz, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese*, İstanbul 1953, s. 5-10; Nadide Seçkin, s. 99-101; Gülru Necipoğlu, s. 197-199; Necdet Sakaoğlu, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümâyun –Topkapı Sarayı-*, İstanbul 2002, s. 205.

[6] I. Selim zamanındaki olayların canlı şahidi tarihçi İbn İyâs, Mercidâbık Savaşı'nda başta Hz. Osman Mushafı olmak üzere Memlük ordusuyla savaş meydanına getirilen mukaddes eşyaların kaybolduğunu haber vermektedir. Ele geçirilen mukaddes nesnelerin içinde bunların bulunması da muhtemeldir. Geniş bilgi için bk. Erhan Afyoncu-Uğur Demir, "500. YILINDA MUKADDES EMANETLER "Yaşayan Mirasımız", s. 68

[7] *Seyahatname* (nşr. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff), İstanbul 2007, X, 71.

[8] İbn İyas, *Yavuz'un Mısırı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi* (trc. Ramazan Şeşen), İstanbul 2016, s. 188-189, 208-211.

Bu çerçevede Mekke ile Medine idaresinin de Osmanlılara geçtiği Mısır Seferi'nin sonuçlarının başında Topkapı Sarayı III. Avlu'daki Has Oda'nın başta Hırka-ı saâdet olmak üzere mukaddes emanetlerin muhafazası için seçilmesi ve Has Oda teşkilatında Hırka-ı saâdet'in de içinde olduğu yeni bir düzenlemeye gidilmiş olması gelmektedir. Has Oda'nın yıpranan kubbesinin Memlük mukarnaslarıyla yükseltilmesini de bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Mermer Sofa'ya bakan cephede kullanılan renkli mermerler Kahire'deki Dîvân-ı Kebir'den İstanbul'a getirilerek Topkapı Sarayı'nın eşyaları arasına yerleştirilmiştir. Bu düzenleme hem I. Selim'in Mısır Seferi'nin hatırasını yaşatmakta hem de Osmanlı mimarî geleneğinde Memlûk üslubunun yansımasının işaretlerinden birisini Topkapı Sarayı'nda görünür kılmaktadır. Sultan Selim'in Mısır Seferi'nden sonra Memlûk üslûbunda mimarî tezyinat İstanbul'da moda olmuş; Kahire'den Osmanlı başkentine nakledilen renkli mermer panolar ve sütunlar zafer sembolü olarak kullanılmıştır. Bu arada Mısır Seferi'nden sonra Has Oda ile Arzhâne'nin Mabeyn-i Hümâyûn'a bakan cephesinde seferde kullanılan silahların teşhir edilmesi de seferin hatırasının yaşatılmasına dair etkinliklerden bir diğeridir. Gülru Necipoğlu, XIX. yüzyılda başta Tayyarzâde Atâ Bey olmak üzere Osmanlı kaynaklarında Has Oda'yı Yavuz Sultan Selim'e atfeden[9] bir anlayışın gelişmesinin Mısır Seferi'nden sonra gerçekleştirilen faaliyetlerden kaynaklandığı görüşünü ileri sürmektedir.[10]

Burada üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de bugün Hırka-i Saâdet Dairesi'nin bir bölümü olan ve Arzhâne'deki kapısının üzerinde "Malın en hayırlısı Allah yolunda infak edilendir (harcanandır)" hadis-i şerifinin celî-sülüs istifle yer aldığı Silâhdar Hazinesi'nin (Silâhdarağa Dairesi) Mısır Seferi'nden sonra yüklendiği yeni fonksiyonudur. Fatih Kanunnâmesi'ne göre padişahların özel hizmetlerine bakan ve bütün silâhlarının muhafazasıyla yükümlü olan silâhdar ağa, Has Oda mensuplarından biri olup ağalar içinde has odabaşından sonra geliyordu. Arzhâne'den Silâhdâr Hazinesi'ne geçilen kapı kanatları üzerindeki "es-Sultân ibnü's-Sultân Sultânü'l-a'zam Mehmed b. Murad Han mâliki, Rikâbü'l-ümem es-Sultânü'l-a'zam Mehmed bin Murad Han" sülüs istif bu mekânın Sultan II. Mehmed zamanından itibaren silâhdar ağa tarafından kullanıldığına delalet etmektedir. Sultan Selim'in Mısır'dan döndükten sonra içerisinde mukaddes emanetlerin de yer aldığı getirilen eşyanın bir kısmını kaydettirip buraya koyması ve anahtarını da silâhdâr ağaya teslim etmiş olmasının ardından bu bölüm "Emânât-ı Mübâreke Hazinesi" adıyla da anılmaya başlanmıştır. Enderunlu Abdüllatîf'in, Silâhdâr Hazinesi'nin zeminine küp gömülmesi başta olmak üzere Sultan Selim tarafından tamir ettirilip onarıldığına dair kaydını, burada paranın yanında tarihî değeri olan eşyaların da muhafaza edilmesinin bir adımı olarak görmek mümkündür. Zira Silâhdar Hazinesi'nde Yavuz Sultan Selim zamanından itibaren mukaddes emanetler içerisinde sayılan eşyaların bir kısmının muhafaza edildiğine dair kayıtlar bulunmaktadır.[11]

Böylece Mısır Seferi'nden sonra Has Oda'nın işlevine Hırka-ı saâdet başta olmak üzere İstanbul'da toplanmasına öncelik verilen mukaddes emanetlerin muhafaza edilmesi eklenmiş, Osmanlı payitahtı İslam âleminin dinî ve siyasî merkezi hüviyetini kazanmıştır. Abbasîler zamanında devlet zaafa düşünce hilâfetin bir "kuvve-i rûhâniyye" hükmüne girdiğini böylece halifelerin hükümetinin bir "emr-i i'tibarî" hâline geldiğini ileri süren Ahmed Cevdet Paşa Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'ni şöyle değerlendirmektedir: "Aktâr-ı Mısriye ve Hicâziyye'yi feth ile Hâdimü'l-Harameyni'ş-şerîfeyn unvânını ve hilâfet-i İslâmiyye elkābını ilâve-i elkāb-ı âliye-i Devlet-i Osmâniyye kıldı. Ve şiâr-ı hilâfet olan teberrükât-ı Nebeviyye'yi merkez-i saltanat-ı İslâmiyye olan İstanbul'a getirdi. Ve saltanat ve hilâfeti cem' etmekle Devlet-i Aliyye müsteid olduğu derece-i ulyâya vâsıl oldu. Ve millet-i İslâmiyye tazelenerek yine cihet-i vahdetini buldu."[12]

Bundan sonra Has Oda, umumiyetle Hz. Peygamber'in hırkasına nispetle Hırka-i Saadet Dairesi olarak anılmaya başlanmış, Hırka-i Mutahhare-i Nebevî, Hırka-i Pâk-i Nebevî, Hırka-i Pâk-i Resûl-i Kibriyâ, Hırka-i Şerîfe-i Nebevî, Hırka-i Şerîfe-i Fahr-i Mevcûdât, Hırka-i Mübâreke-i Fahri Enâm, Ridâ-i saâdet, Ridâ-i Hazreti Nebevî, Hırka-i Şerîfe-i Seyyidü'l-Enâm, Kisve-i Mübâreke-i Nebeviyye gibi isimlerle anılan Hz. Peygamber'in hırkasının muhafaza edildiği Has Oda'ya Hane-i Hırka-ı Şerîfe, Hücre-i Şerîfe-i Hırka-i Mübâreke, Hane-i Hırka-ı Mutahhere, Hırka-ı Şerîfe Odası, Hırka-ı Saâdet Dâire-i Aliyyesi, Hırka-ı Saâdet Dâire-i Fâhiresi, Hırka-ı Saâdet Dâire-i Şerîfesi, Hırka-ı Saâdet Beyt-i Şerîfi,

[9] bk. Tayyâr-Zâde Atâ, I, 119-120, 187-188.

[10] *Topkapı Sarayı*, s. 189.

[11] bk. *Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri* (haz. Ahmed Akgündüz), İstanbul 1990, I, 326; Tayyâr-Zâde Atâ, I, 187-188, 310-313, 415; Enderunlu Abdüllatîf, s. 8, 23; Sevgi Ağca, *Hırka-i Saadet Teşkilatı, Törenleri ve Kutsal Emanetleriyle Hırka-i Saadet Dairesi*, İstanbul 2013, s. 278-279.

[12] Ahmet Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2018, I, 45.

Ridâ-i Şerîf Beyt-i Münîfi, Hırka-ı Saâdet Beyt-i Mebrûkesi gibi isimler de verilmiştir.[13]

Aynı şekilde geceleri Has Oda Kasrı'nda Osmanlı sultanının başında bekleyen Has Oda mensupları, mukaddes emanetlerin getirilmesiyle Has Oda Kasrı'nda Kur'an-ı Kerim okuyarak, Devlet-i Aliyye'nin muzafferiyeti, Osmanlı padişahının dünya ve ahiret saadeti, saltanatının daim ve ömrünün bereketli olması için dua ederek Dülbend Ağa tarafından düzenlenen nöbetlerini sürdürmeye başladılar. Osmanlılarda idarî ve askerî kadronun yetiştirilmesi için teşkil edilen Enderun'daki eğitim Büyük ve Küçük odalar, Doğancı Koğuşu, Seferli Koğuşu, Kiler Odası, Hazine Odası ve Has Oda olmak üzere yedi kademede gerçekleştiriliyordu. Fatih tarafından kurulan, bizzat padişahın kendisini bu görevlilerden saydığı ve toplam mevcudu umumiyetle kırk civarında olan Has Oda eğitim kademelerinin sonuncusuydu. Fatih Kanunnâmesi'nde faaliyet alanları belirlenen has odabaşı, silâhdar, çuhadar ve rikâbdar unvanı taşıyan dört ünlü zabitinden padişah huzuruna çıkma yetkisi sadece has odabaşına aitti. Hırka-ı saâdet'in Mısır'dan getirilmesinden sonra has odalıların görevleri arasına Kur'an-ı Kerim okumanın yanında Hırka-ı Saâdet Dairesi'ni temizlemek, eşyasının bakımını yapmak, buradaki emanetleri korumak, düzenlenen törenlerin gerçekleştirilmesi ve teşrifatı eklendi. Yavuz Sultan Selim, has odalıların vazifelerini düzgün yapmadıklarını ansızın gerçekleştirdiği murakabede tespit etmiş, ağır bir şekilde cezalandırılmalarını emretmiş ve has odalıların başvurdukları Zenbilli Ali Efendi'nin araya girmek istemesine de, "Molla, selâtin umuruna müdahale etme" sözleriyle karşı çıkmıştı. "Padişahım! Bu emir dinidir; saltanat lâzımından değildir" sözleriyle II. Selim'i kararından döndüren Zenbilli'nin şu sözleri Hırka-ı saâdet başta olmak üzere mukaddes emanetlerin Has Oda mensuplarının görev alanlarının en önemli unsuru hâline geldiğini ve Osmanlı padişahlarının yetkilerinin sınırsız olmadığını göstermektedir: Âdet-i Âl-i Osmân cefâ-yi müteakip icrâ-yi vefâ ihsandır. Bunların memûriyyeti mebrûkeleri olan (Hırka-ı saâdet) hizmet-i fâhiresine iâde ve ibkâlarıyla ilân-ı meâsiri af ve inâyet buyrulması, tekmîl-i semâhat tetimme-i saltanattır."[14]

Yavuz Sultan Selim'den sonra İstanbul'un maddî ve manevî zenginliklerinin ilk sırasını, Hırka-i Saâdet Dairesi'nde büyük bir saygı ve itina ile korunan, doğrudan Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılığın işareti sayılan, O'nun öğretisini yaşanan zamana ve hatta geleceğe taşımanın en önemli araçlarından birisi olan mukaddes emanetler aldı. Osmanlı döneminin önemli tarihçilerinden Mustafa Sâfî (ö. 1616) ile ansiklopedik malumat vermekle maruf Hezarfen Hüseyin Efendi'nin kayıtlarından Sultan Selim'in Mısır Seferi'nden sonra da mukaddes emanetlerin İstanbul'da toplanmasının sürdüğü ve Has Oda'nın en müstesna köşesinde muhafaza edildiği ve eşyanın bir kısmının da Hazine-i Hümâyun'da saklandığı anlaşılmaktadır.[15]

Emânât-ı mukaddese, özellikle de Hırka-i saâdet ile Sancak-ı Şerîf-i Mustafavî, Livâ-i Fahri Âlem, Livâ-i Hz. Server-i Kâinât, Livâ-i Hz. Resûl-i Ekrem, Livâ-i Resûl-i Hüdâ gibi isimlerle anılan Livâ-i Saâdet (Sancak-ı Şerîf), intikalinden itibaren İstanbul'a İslâm dünyasının dinî ve siyasî merkezi olma hüviyetini kazandırarak Osmanlı hanedanının meşruiyet ve devamlılığının simgesi oldu. Osmanlı padişahları ve hanedan üyeleri, İstanbul'un dinî ve kültürel hayatının Hz. Peygamber, İslâm büyükleri ve mukaddes mekânlar çerçevesinde oluşmasına önemli katkılar sağlayan mukaddes emanetlere hürmet ettikleri gibi, manevî saygılarının maddî kuvvet ve tezahürünü göstermek için Hırka-ı Saâdet Dairesi'ni tezyin ve tezhip yarışına girdiler. Hırka-ı saâdet başta olmak üzere mukaddes emanetler için her biri birer sanat şaheseri olan mahfaza, sandık, kutu, kın gibi eşyalar yaptırdılar, bohça ve örtüler işlettiler. Osmanlı tezyinatının ve estetik anlayışının bütün hususiyetlerini cemeden bu nadide eserlerin ortaya çıkması için en mahir ve usta sanatkârların Topkapı Sarayı'nda bir araya gelmelerini temin ettiler. İstanbul'a intikalinden itibaren altın sırmalı yedi ipek kadife bohçaya sarılmış olarak üstten iki kanatlı bir altın çekmece içerisinde saklanan, Hırka-i pâk-i sanduka-i rahmet, Ridâ-i saâdet'in sanduka-i celîlesi, Hırka-i saâdet ota-i âlîsi, Hırka-i Şerif Sandukası, Sanduka-i saâdet gibi isimlerle anılan Hırka-ı saâdet mahfazaları hem eserin saklanması hem de sefer sırasında taşınması amacıyla yapılmıştı.[16]

[13] TSMA. nr. D 840; *Destârî Sâlih Târihi* (nşr. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1962, tür. yer. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyi'ât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1994, s. 43, 815, 833; Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân* (haz. Sevim İlgürel), Ankara 1998, s. 60; Râşid Mehmed Efendi, Târihi Râşid ve Zeyli (haz. A. Özcan-Y. Uğur-B. Çakır-A. Z. İzgöer), İstanbul 2013, I, 176-177; II, 649, 719, 773, 870, 1138; Tayyâr-Zâde Atâ, tür. yer.; Enderunlu Abdüllatîf, s. 8, 23; Ahmed Lûtfî Efendi, Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi (haz. Yücel Demirel), İstanbul 1999, V, 869.

[14] bk. *Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri*, I, 326-328; Mehmet Halîfe, *Târîh-i Gılmânî* (haz. Ertuğrul Oral), (doktora tezi), Marmara Üniversitesi 2000, s. 27, 30, 36, 112-115; Naîmâ Mustafa Efendi, Târih-i Na'îma (trc. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, IV, 1836; Tayyâr-Zâde Atâ, I, 187-190, 301-320; Enderunlu Abdüllatîf, s. 1-27; İsmail Hakkı Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, İstanbul 1953, s. 125-133.

[15] *Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-Tevârihi* (haz. İbrahim Hakkı Çuhadar), Ankara 2003, II, 219-225; Hezarfen Hüseyin Efendi, s. 60-63.

[16] Hasan Ağazade Hacı Abdullah Efendi, Târihçe: Mustafa II'ye Dair Bir Risâle (nşr. Fahri Çetin Derin), *İÜTD*, IX/13 [1958] içinde), s. 51; Râşid Mehmed Efendi, I, 175-176, 234, 397; II, 828; Tayyar-zâde Atâ, I, 300, 308; *Destârî Sâlih Târihi*, tür. yer.

Topkapı Sarayı'nda Hırka-ı saâdet (şerîf) için altın veya gümüşten çeşitli dönemlerde yapılmış altı âdet mahfaza mevcut olup bunlardan günümüze ulaşan en eskisi 1101 (1592-1593) tarihlidir. Serzergeran Mehmed Usta'nın tüm sanatkâr ruhunun üzerine sindiği ahşap üzerine altın kaplama ve mücevher kakmalı olan bu eserin kitabesinde Sultan III. Murad'ın Hırka-i saâdet'e duyduğu saygı şöyle ifade edilmiştir:

Hz. Sultân Murâd-ı pâk-dîn

Zıll-i Hak dârâ-yı şâh-ı hâfikîn

İzzet ü ta'zîm ü tefhîm eyleyüb

Hırka-i mergûb-ı fahr-i âlemin.

Kapak binisi üzerinde, eğimli olarak, savatlı harflerle yukarıdan aşağıya doğru Hz. Peygamber'in İslâm kültüründe ifade ettiği anlamın hakkedilerek tarih düşürülen sandukanın Mehmed Usta'nın yaptığı altın asma kilit ile anahtarının üzerine daha sonra "Gâzî Sultan Mustafa Hân-i sânî b. Gâzî Sultan Mehmed Hân-ı râbî 1107 (1695-1696)" ibaresinin kazılmış olması, Osmanlı padişahların mukaddes emanetlere yönelik hizmetlerinin görünür olmasına da önem verdiklerini göstermektedir.[17]

Sultan III. Murad'ın (1574-1595) Harem'de yeni bir Has Oda inşa ettirmesinden sonra Has Oda, "Taht odası" olma hususiyetini sürdürdüğü gibi zaman içerisinde sadece Hırka-ı saâdet ve diğer mukaddes emanetlerin korunup muhafaza edildiği bir mekân hâline geldi. Nitekim XVI. yüzyılın sonlarına gelindiğinde kubbesiyle eteklerine eklenen tezyinat ile konulan kitâbeler, Has Oda'nın Hırka-ı Saâdet Dairesi'ne dönüşmesine yönelik izleri daha belirgin hâle getirmiştir. Sultan III. Mehmed'in 1597'de Has Oda'yı tezyin eden çinileri yeniletmesi ve iç mekânda bir takım düzenlemeler yaptırması bu hususu teyit etmektedir. Bu dönemden günümüze ulaşan çiniler Topkapı Sarayı'nda XVI. yüzyılın sonu ve XVII. yüzyılın başında padişahların kullanımına mahsus mekânlarda uygulanan özgün çini tasarımını göstermesi bakımından da önem arz etmektedir. Türk çini sanatındaki tekâmülün zirvesi olan bu tasarımlardaki renklerin ve motiflerin ahengi Hırka-i Saâdet Dairesi'ni adeta bir sanat galerisine dönüştürmüştür. Has Oda'nın muhtemelen bu dönemde diğerlerine göre daha yüksek hâle getirilen kubbesi kemerli on iki penceresi bulunan bir kasnak üzerine oturmuş olup tepesinde çevresinde siyah zemin üzerine yaldızla el-Ahzâb sûresinin 45-47. âyetleri, kasnağın altındaki şeritte ise el-Feth sûresinin 1-8. âyetleri yer alan bir aydınlık feneri vardır. İznik çinileriyle kaplanmış duvarların üst kısmındaki yazı kuşağında lâcivert zemin üzerine Bûsîrînî'nin Kasîdetü'l-bürde'sinden beyitler beyaz sülüs hatla yazılmıştır. Burada kullanılan metinlerin seçiminde Hz. Peygamber'in Osmanlı düşünce hayatı içerisindeki yerinin ortaya konulmasının hedeflendiği görülür. Bu bağlamda el-Ahzâb sûresinin 45-47. âyetleriyle Resûl-i Ekrem'in yalnızca iman ve ibadet konularında değil insanoğlunun faaliyet alanlarına giren bütün konularda örnek bir davetçi ve takip edilmesi gereken bir kandil olduğu, el-Feth sûresinin başlangıç âyetleriyle de Hz. Peygamber'in Cenâb-ı Hakk'ın insanlar üzerindeki bir şahidi, müjdecisi ve uyarıcısı olarak gönderildiği hususları Has Oda'nın kubbesiyle eteklerine hakkedilmiştir. Bu arada İslâmiyet'in âlemşümul ve üstünlüğünü simgeleyen Feth sûresinin İslam kültür tarihindeki önemi vurgulanırken Osmanlı gazâ ruhunun oluşmasında bu sûrenin hususi bir yerinin olduğuna da işaret edildiği unutulmamalıdır. Zira Osmanlı orduları sefere çıktıklarında muzaffer olmaları için Has Oda başta olmak üzere evlerde ve camilerde sürekli olarak Feth sûresinin okunduğu bilinen bir hususdur. Enderunlu Abdüllatîf'in de her gün yatsı namazından sonra Has Oda'da "Sûre-i Feth-i Şerîf" okunduğunu haber vermiş olması bu hususu teyit etmektedir.[18]

Kasîdetü'l-bürde'nin yazılması da İslâmiyet'in ilk dönemiyle irtibat kurarak Hz. Peygamber'in hatırasının canlı tutulmasına yöneliktir. Kâ'b b. Züheyr, Hz. Peygamber'in huzurunda Kasîdetü'l-bürde adıyla meşhur olan kasidesini okurken, "Muhakkak ki Peygamber kendisiyle aydınlanılan, Cenâb-ı Hakk'ın çekilmiş yalın kılıçlarından bir kılıçtır" beytini söylediğinde Allah'ın Elçisi duygulanarak üzerindeki bürdesini (hırka) çıkarak Kâ'b'ın omuzlarına atarak onu mükâfatlandırmıştı. Emevîler ve Abbâsîler zamanında halifelerce korunan ve törenlerde giyilen hırka önce Memlüklere ardından da Osmanlılara geçti. Osmanlılar Hırka-ı saâdet adının verdikleri Hz. Peygamber'e ait bu eşyayı Has Oda'nın en müstesna yerinde en güzel sanduka ve bohçalar içinde muhafaza ederek günümüze ulaşmasını temin ettiler.[19]

[17] bk. *Zübdetü't-Tevârih*, II, 220; Abdülmecid Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, (yüksek lisans tezi 2012), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 31; Filiz Çağman, 1984, 58-60. Mustafa Safi'nin *Zübdetü't-Tevârih*'te verdiği bu bilgi eserin Topkapı Sarayı nüshasında (Revan Köşkü, nr. 1304, vr. 128b) yer almaktadır.

[18] *Âyîne-i Derûn*, s. 14-15; Emin Işık, "Feth Sûresi", *DİA*, XII, 456-457.

[19] İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'* (haz. Ahmed M. Şâkir), Beyrut 1377/1958, I, 154-156; Hilâl es-Sâbî, *Rusûmü dâri'l-hilâfe* (nşr. Mîhâil Avvâd), Beyrut 1406/1986, s. 90-92.

XVII. yüzyılda devralınan mirasa sadık kalınarak Has Oda'nın mukaddes emanetlere yönelik fonksiyonunun daha da görünür hâle gelmesi için faaliyetler sürdürüldü. Sultan I. Ahmed tahtın arkasında kuzeydoğu duvarında üst üste açılan iki nişe konulan rafta III. Murad zamanında yapılan altın mahfaza içindeki Hırka-ı saâdet'in diğer mukaddes emanetlerle birlikte teşhir edilmesini sağladı. Sultan Ahmed Camii'nin banisi olan Kâbe'nin duvarlarını altın ve gümüş mahfazalarla muhkem hâle getiren Sultan I. Ahmed sadece Has Oda Kasrı'nda gerçekleştirilen düzenlemelerle kalmamış, yenilerinin eklendiği mukaddes emanetlere Türk tezyin sanatlarının en orijinal ve mükemmel örnekleri olarak tarihe geçen hususi mahfazalar yaptırmış, kıymetli kumaşlardan bohça, kese ve örtüler işlettirmiştir. Sultan I. Ahmed tarafından yaptırılan ve günümüzde Hırka-i Saâdet Dairesi'nde sergilenen Kavs-ı saâdet'in (mübâreke) altın yaldız ve savat süslemeli gümüş mahfazası bu hususiaki örneklerden sadece biridir. Bu dönemde saray başimamı olan Mustafa Sâfî sadece Has Oda'da bulunan mukaddes emanetlerin listesini vermemiş, "Beytü'l-hilâfe" ismini verdiği Hırka-i Saâdet Odası'nın aynı zamanda Osmanlıların hilâfet iddiasının görünür olduğu bir mekân olarak nitelendirmektedir.[20]

Sultan I. Ahmed zamanından itibaren Hırka-i Saâdet Dairesi'nde taş veya tuğla zemin üzerinde bulunan ve "nakş-ı kadem-i saâdet/kadem-i şerif" denilen eserler de muhafaza edilmeye başlanmıştır. Hz. Peygamber'in ayak izinin bulunduğu evlerin yangına karşı güvende olmasının yanında ziyaretçiden de mahrum kalmayacağı, ayak izini gören kimsenin gözlerinin hastalıktan emin olacağı, yüz sürenlere de insanların ve cinlerin zarar veremeyeceği inancı bu eserlerin toplanmasında müessir olmuştur. Mısır'da Sultan Kayıtbay Türbesi'nde bulunan Kadem-i şerif'i İstanbul'a getirten Sultan I. Ahmed gördüğü bir rüya üzerine bunun bir kopyasını çıkartıp bizzat eliyle taklidini yaptıktan sonra aslını geri göndermiştir. Sultan Ahmed'in bu vesileyle yazmış olduğu dörtlük Osmanlı hanedanının Hz. Peygamber'e ve ona ait olan eşyaya göstermiş oldukları muhabbetin en üst mertebedeki yansımasıdır:

N'ola tâcım başımda götürsem dâim,

Kadem-i nakşını ol hazret-i şâh-i rusülün.

Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidir,

Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün.[21]

Topkapı Sarayı tarihinde önemli iz bırakan padişahlardan birisi olan IV. Murad zamanında (1623-1640) Has Oda'ya baldaken tarzında gümüş kaplamalı ahşap bir taht yapılmıştır. Tahtın tavanı dört sütun üzerine oturtulmuş aynalı tonoz şeklinde olup burada enfes motifler işlenmiş ve hadisler yazılmıştır. Evliya Çelebi'nin babası kuyumcubaşı Derviş Mehmmed Zilli'nin bir öğrencisi tarafından yapılan, tavanı Türk tezyin sanatlarının hususiyetlerini taşıyan ve yapımından itibaren Hırkâ-ı Saâdet'in muhafaza edildiği bu taht için tarih düşüren (1049/1639-1640) dönemin şairlerinden Cevrî İbrahim Çelebi (ö. 1654) kasidesinde "Taht-ı Süleymân" ifadesini kullanarak fonksiyonunun ehemmiyetine dikkat çekmektedir. Aynı şekilde Cevrî IV. Murad'ın Has Oda'nın restorasyon, onarım ve düzenlenmesiyle hususi olarak ilgilendiğine işaret etmekte, sadece Has Oda'nın değil Saray-ı Âmire'nin her köşesini bütün cihanı kıskandıracak ve hayrette bırakacak bir şekle büründürdüğünü haber vermektedir. Osmanlı padişahları, Has Oda ile Arzhâne'nin Mermer Sofa tarafındaki cephesine Yavuz Sultan Selim'den itibaren seferlerde ve güç gösterisinde kullandıkları silâhları asarak teşhir ediyorlardı. Arzhâne'nin Mabeyn-i Hümâyûn'a açılan kapısının üzerindeki 1047 (1637-1638) tarihli gümüş kitâbe Has Oda'ya mühim hizmetler yapan Sultan IV. Murad'ın Revan Köşk'ünden "hişt" tabir olunan bir harbe ile demir kapıyı üç yerinden deldiğini belgelemektedir. Sultan IV. Murad'ın bahadırlığı ve pazısının gücünü gösteren bu olaydan sonra Arzhâne'den Mermer Sofaya açılan kapıya "gümüş kapu" denilmiştir.[22]

Sultan IV. Murad dönemi kapsamlı bir onarımdan geçirilen Kâbe'nin yenisiyle değiştirilen Tövbe Kapısı'nın bir kanadı başta olmak üzere Haremeyn'e ait mühim bir eşyanın İstanbul'a getirildiği, Hırka-i Saâdet Dairesi'nin güçlendirilen kubbesinin kasnağı hizasından aşağıya doğru Kâbe kuşakları ve gaza sancakları asılarak Has Oda'da görünür hâle geldiği de belirtilmesi gereken bir hususdur.[23]

[20] Mustafa Sâfî, II, 219-225; Naîmâ, IV, 1836; Filiz Çağman, 61.

[21] bk. Yâkutu'l-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut ts., V, 168; Ahmed Teymur Paşa, s. 53-58; Öz, *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 26; Nebi Bozkurt, "Kadem-i Şerif", DİA, XXV, 57-58. Bu eserlerden nizamiye alay emiri Ahmed Bey tarafından Trablusgarp'tan getirilerek Sultan Abdülmecid'e sunulanı, mi'rac sırasında Hz. Peygamber'in Kubbetü's-sahre'de kalan ayak izi olduğuna dair yaygın bir inanç vardır. Bu Kadem-i şerifin altın mahfazası 1877'de Sultan II. Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır.

[22] bk. İbrahim Cevrî, Divan (nşr. Hüseyin Ayan), Erzurum 1981, s. 286-290; Enderunlu Abdüllatîf, s. 26-27; Abdurrahman Şeref, "Topkapı Saray-ı Hümâyunu", TOEM, sy. 7, s. 408-409.

[23] Hüseyin Abdullah Bâselâme, *Tarîhu'l-Ka'beti'l-Muazzama*, Kahire 1420/2001, s. 151, 178.

Burada ele alınması gereken hususlardan birisi de Has Oda Koğuşu'dur. Şadırvanlı Sofa'nın sol tarafında kapısının üzerinde, "Yâ müfettiha'l-ebvâb iftah lenâ hayra'l-bâb (Ey (bütün) kapıların açıcısı, bize (en) hayırlı kapıyı aç" şeklinde celî-sülüs istif tertibinde bir dua kitabesinin bulunduğu mekân olan Has Oda Koğuşu, XVIII. yüzyıldan sonra Hırka-i saâdet ziyaretlerinde dağıtılan destimal denilen tülbentlerin hazırlandığı yer olmasından dolayı günümüzde Destimal Odası olarak adlandırılmaktadır. Padişah kıyafetlerinin muhafaza edildiği ve Gılmânân-i Sarây-ı Âmire (hâssa, Enderûn) denilen gözde iç oğlanlarının geceledikleri yemekhâne "taamhâne" olarak da hizmet veren bu mekânın koğuş işlevini ne zamandan itibaren yüklendiği hususu müphemdir. Arzhâne'de olduğu gibi Şadırvanlı Sofa'dan buraya geçilen kapı kanatları üzerindeki "es-Sultân ibnü's-Sultân Sultânü'l-a'zam Mehmed b. Murad Han mâliki, Rikâbü'l-ümem es-Sultânü'l-a'zam Mehmed bin Murad Han" sülüs istif, Sultan II. Mehmed zamanını, muhtemelen padişah kıyafetlerinin muhafaza edildiği bir yer olduğunu göstermektedir. Yavuz Sultan Selim zamanında Has Oda'nın alt katını koğuş olarak kullanan hasodalılar, XVII. yüzyılın başından itibaren Has Oda'nın Haliç cephesi saçak ve füruş sistemlerinin bozularak, bir teras ve çift sıra sütunlu, kubbelerle örtülü revaklar yapıldığından bodrum haline gelen koğuşlarını terk etmeye mecbur oldular. Has Oda ile Arzhâne arasındaki kapıdan taştan bir merdivenle inilen ve kapısında "Esselâmü aleyke yâ Habîballah" celî-sülüs hattı hakkedilmiş olan ve daha sonra kapatılan bu geçiş yerinin kullanımının konumu dolayısıyla uygun olmadığı da belirtilmesi gereken bir husustur.[24]

Has Oda'nın Haliç cephesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin IV. Murad döneminden önce başladığını söylemek mümkündür. Has Oda'nın Mermer Sofa'ya bakan duvarlarında yer alan çini panoların ortalarında kare formunda "vav" harfli istifler 1022 (1613-1614) tarihlidir. İsmini tam olarak tespit edemediğimiz bir kemankeşin kaleminden çıkan bu panolardan imzalı olanda "cami takımı" denilen ism-i celâl, ism-i nebî, cihâryâr-i güzîn ve Haseneyn'den oluşan isimler yer almaktadır. Bu pano ile diğerlerinde seçilen metinler Mabeyn-i Hümâyûn'daki düzenlemelerin IV. Murad'dan öncesinde başladığını işaret etmesinin yanında, Has Oda'nın tamamen mukaddes emanetlere yönelik olarak düzenlenmesinin mühim adımlarından birine delalet etmektedir.



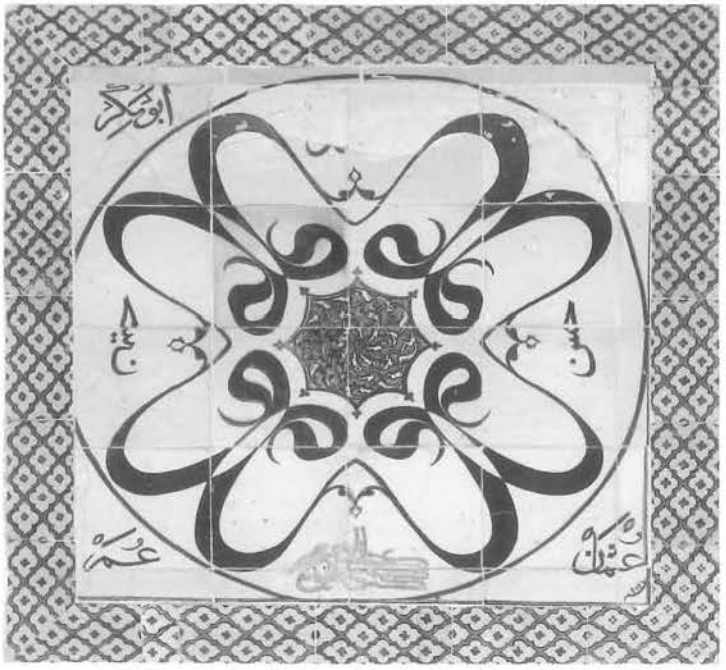

[24] bk. Tayyâr-Zâde Atâ, I, 415; Enderunlu Abdüllatif, s. 26; İlber Ortaylı, *Osmanlı Sarayında Hayat*, İzmir 2008, s. 74-75; Sevgi Ağca, s. 273-276; Necdet Sakaoğlu, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümâyun –Topkapı Sarayı-*, İstanbul 2002, s. 205.

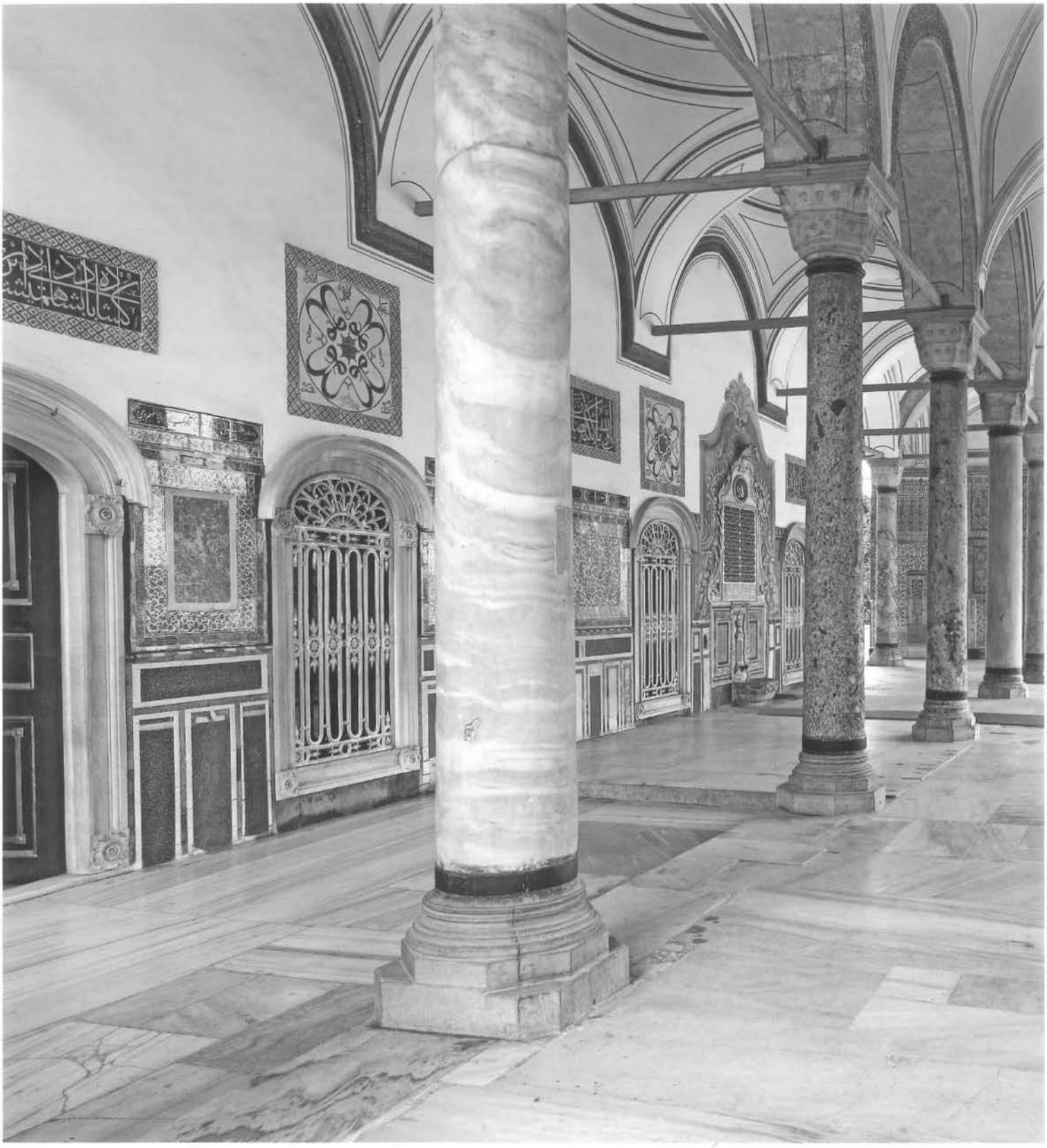

Mermer Sofa

Osmanlıların Hz. Peygamber'e ve O'na ait eşyalara gösterdikleri saygı ile Has Oda'nın mukaddes emanetlere yönelik fonksiyonunun daha da görünür hâle gelmesine yönelik faaliyetler batılı seyyahların da gözünden kaçmamıştır. Doğu'ya yaptığı gezileriyle tanınan Fransız seyyahı Jean-Baptiste Tavernier (ö. 1689) 1631 senesinde İstanbul'da bulunmuş ve derlediği bilgileri de 1675'te kitap hâline getirmişti. Ramazanda düzenlenen Hırka-i saâdet ziyaretini ayrıntılı bir şekilde anlatan ünlü gezgin sultanın kış odası olarak nitelendirdiği, Hırka-ı saâdet, Mühr-i saâdet (nübüvvet), Sancak-ı şerif başta olmak üzere mukaddes emanetlerin muhafaza edildiği Has Oda'nın XVII. yüzyılın ilk yarısında geçirdiği değişime de işaret eden şu bilgileri vermektedir:

"Burası sarayın en güzel mekânlarından biridir. Odanın tonozu ortasında yeşil bir çizgi bulunan iki altın yaldızlı ince süsle birbirinden ayrılan küçük tonozlar bütününden oluşuyor. Küçük tonozların her köşesinde, duvarda, yaldızla çok iyi bezenmiş lamba altlığı bulunuyor. Üzerinde yürünen gösterişli halılar, tavanı güzelleştiren rengârenk büyük mermer karoları gözlerden gizliyor. Duvarlar boyunca birçok minder sıralanmış; bunları süs için olanları inciler ve değerli taşlarla bezeli, yastık olarak kullanılanlar ise altın ve gümüş işlemeli ya da başka gösterişli kumaşlarla kaplanmış. Odanın köşelerinden birinde, iki ayak yüksekliğinde portatif bir taht var. İşlemelerde inciler, yakutlar ve zümrütler kullanılmış, ne var ki, padişah odaya girdiğinde, süs olarak kullanılan, ama günlük kullanıma elverişli olmayan örtüler ve yastıklar kaldırılıyor, padişahın rahatça üzerinde dinlenebileceği kadife ya da atlas örtüler konuyor."[25]

Çok dikkatli bir gözlemci olan ve Has Oda ile buradaki hayata dair en ince ayrıntıyı gözden kaçırmayan J. B. Tavernier'in kayıtları, 20 Şevval 1097 (8 Eylül 1686) tarihinde Has Oda'nın sayımını yapan Silâhdar Hasan Ağa tarafından teyit edilmektedir. Hulefâ-yi Râşidîn'in yanında Hâlid b. Velîd, Zübeyr b. Avvâm gibi ashaba izâfe edilen süyûf-i mübârekeler ile Hz. Peygamber'in yayı (Kavs-ı saâdet), Hz. Mûsâ'nın asâsı (Asâ-i Mûsâ) ve Hz. Osman'a izafe edilen Mushâf-ı Şerîf bu sayımda en çok dikkati çeken eserlerdir. 26 Şevval 1106 (9 Haziran 1695) tarihli Hırka-i Şerîf Sandukası'nın gümüş çivilerinin ikmali ve yaldızlanması için Kuyumcubaşı Vekili Nuh Çelebi'ye tahsisat verildiğine dair kayıt, Has Oda'da mukaddes emanetlere yönelik yapılan düzenlemeleri ve korunmaları için alınan tedbirleri göstermektedir.[26]

XVIII. yüzyıla ait arşiv kayıtları başta olmak üzere kaynaklar, Has Oda'nın fiilen mukaddes emanetlere tahsis edildiğini göstermekte, Resûl-i Ekrem, diğer peygamberler, ashâb-ı kirâm ve Haremeyn'e ait eşya ile Mushâf-ı şerifler ve bazı İslâm büyüklerine ait eşyaların Hırka-i Saâdet Dairesi'nde muhafaza edildiğini kayıt altına almaktadır. 19 Rebîüevvel 1143 (2 Ekim 1730) tarihli müfredat defterinde Emânât-i Mübâreke Dairesi olarak isimlendirilen Has Oda'da muhafaza edilen eserlere, Harem-i Hümâyun ile Hazine-i Hümâyun'dan getirilenler de dâhil olmak üzere, Kadem-i şerîf, Kadeh-i şerîf, Hücre-i saâdet örtüsü, Mushâf-ı şerifler gibi eşyaların da varlığı görülmekte, bugün teşhir edilen eserlerin neredeyse tamamına yakını sayılmaktadır.[27] 19 Rebîüevvel 1143 tarihi aynı zamanda Patrona Halil İsyanı sonucunda tahtan feragat etmek zorunda kalan III. Ahmed'in yerine Sultan II. Mustafa'nın oğlu I. Mahmud'a biat edildiği gündür. Bu belge belli zamanlarda ve yeni padişah tahta çıktığında Hırka-i Saâdet Dairesi'nde sayım yapıldığına işaret etmektedir. Muhtemelen Has Oda'da yeğenine ilk biat eden, devlet yönetiminde muktedir olmasını ve kimseye güvenmemesini tavsiye eden III. Ahmed ile I. Mahmud arasında mukaddes emanetler konusu mutlaka gündeme gelmiş olmalıdır.[28]

Aynı şekilde Hırka-i Şerif Odası veya Hırka-i Saâdet Odası gibi isimlerle anılan bu mekânın ısınması, tamiratı, zemin döşemesi gibi mutat işlerin yanında buradaki eşyanın muhafazasına yönelik alınan ve alınması gereken tedbirlere dair kayıtlar, Has Oda'nın öncelikli fonksiyonun mukaddes emanetler ağırlıklı hâle geldiğini göstermektedir. Bu kayıtlarda ısınma için odun ve kömür, döşemesinin yenilenmesi, zemine hasır döşenmesi, Hırka-ı Şerîf Sandığı'nın bakımı, bununla ilgili hattat ve hakkâk görevlendirilmesi, başta gümüş olmak üzere gerekli malzemenin tedarik edilmesinin talep edilmesi gibi hususlar öne çıkmaktadır.[29]

[25] J. B. Tavernier, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı* (trc. Teoman Tunçdoğan), İstanbul 2007, s. 131-139.

[26] TSMA. nr. D 8; COA, Cevdet-Saray, nr. 6169.

[27] TSMA, nr. D 9; nr. D 900; nr. 2087/1; nr. D 4051; nr. D 5030.

[28] *Destârî Sâlih Târihi*, s. 18-21; *Vak'a-i Patrona Halil*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. A 1902/3, s. 310b.

[29] COA, Ali Emiri SMHD. I, nr. 16401. 14300; COA, Cevdet Saray, nr. 6303, 6349; COA, İbnülemin Hatt-ı Hümâyun, nr. 486; TSMA. nr. D 865; nr. E 7023/177; 7025 nr. E 48, 63.

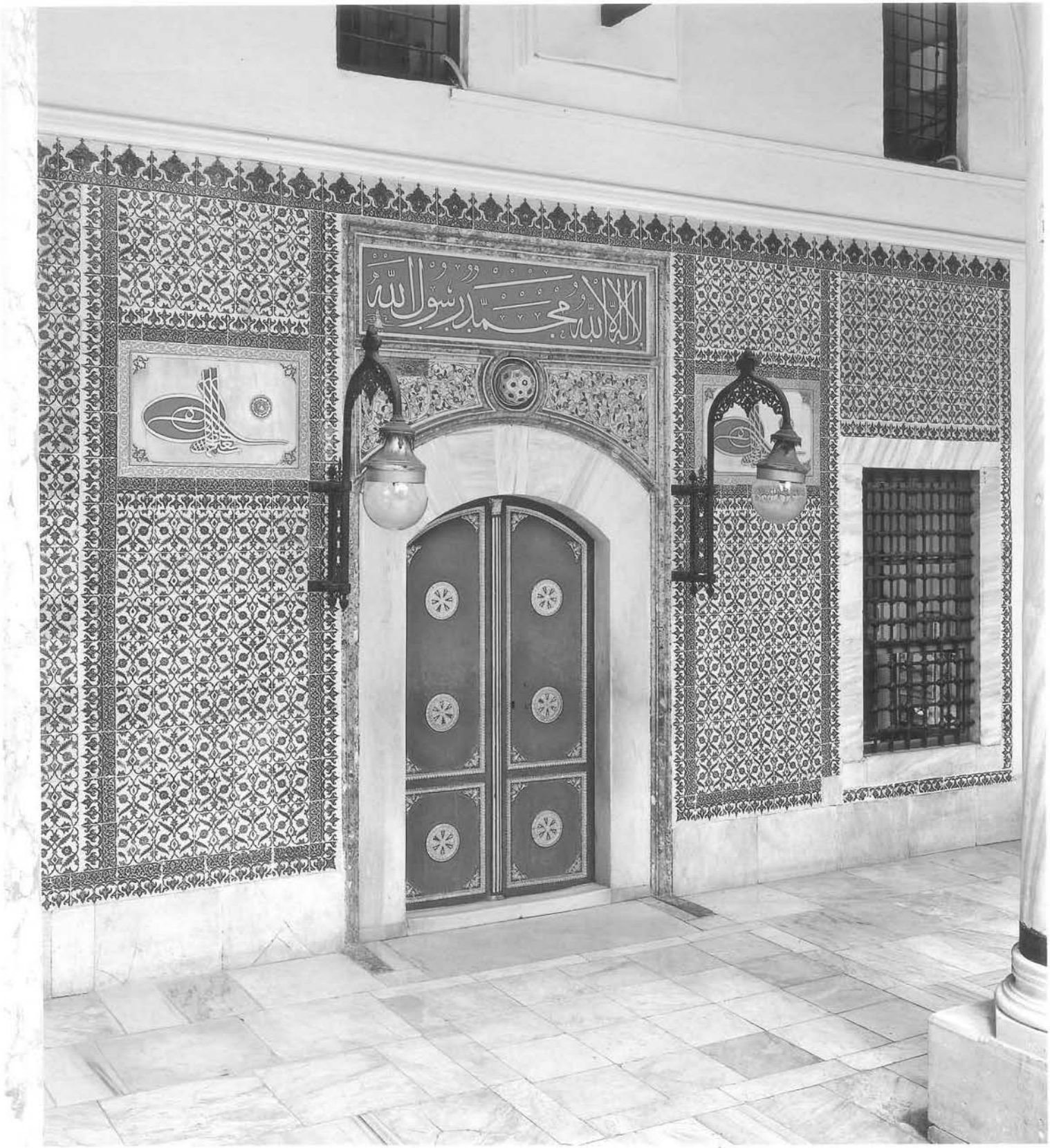

Has Oda / Mukaddes Emanetler Dairesi'nin giriş kapısı

Sanatı ve sanatkârı koruyan ve kendisi de hüsn-i hat konusunda mâhir olan, Sultan III. Ahmed, Hırka-ı Saâdet Dairesi'nin tezyininde bizzat yer almış, Enderun Meydanı'ndan Hırka-i Saâdet Dairesi'ne girilen yayvan kemerli kapının alınlığındaki celî-sülüs kelime-i tevhidi hakketmiştir. Osmanlı padişahlarının tek tuğrakeşi ve on tuğradan meydana gelen bir murakka-ı hâs bırakan III. Ahmed kapının iki yanındaki çinilerle kaplı olan dış duvara simetrik olarak yerleştirilen mermer iki levhadan sağdakine "cihan mâliki hâkanı emced", soldakine "şeriat sâliki Sultan Ahmed" ibarelerini tuğra şeklinde çekerek Mukaddes Emanetler Dairesi'ne en üst seviyede gösterilen ilginin en güzel misallerinden birisini vermiştir.[30]

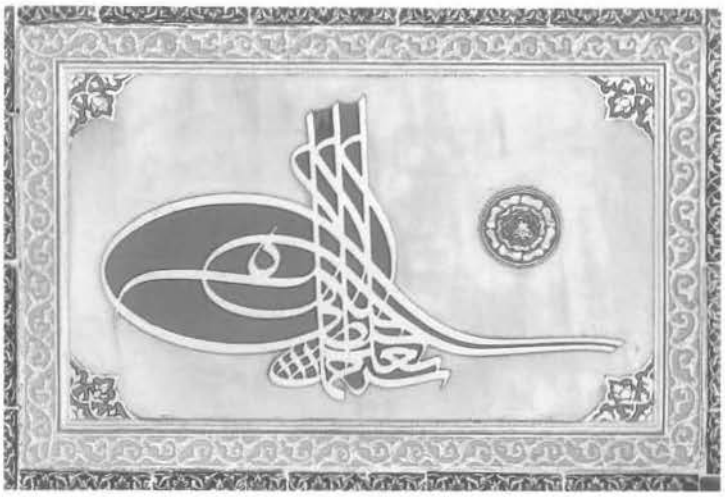

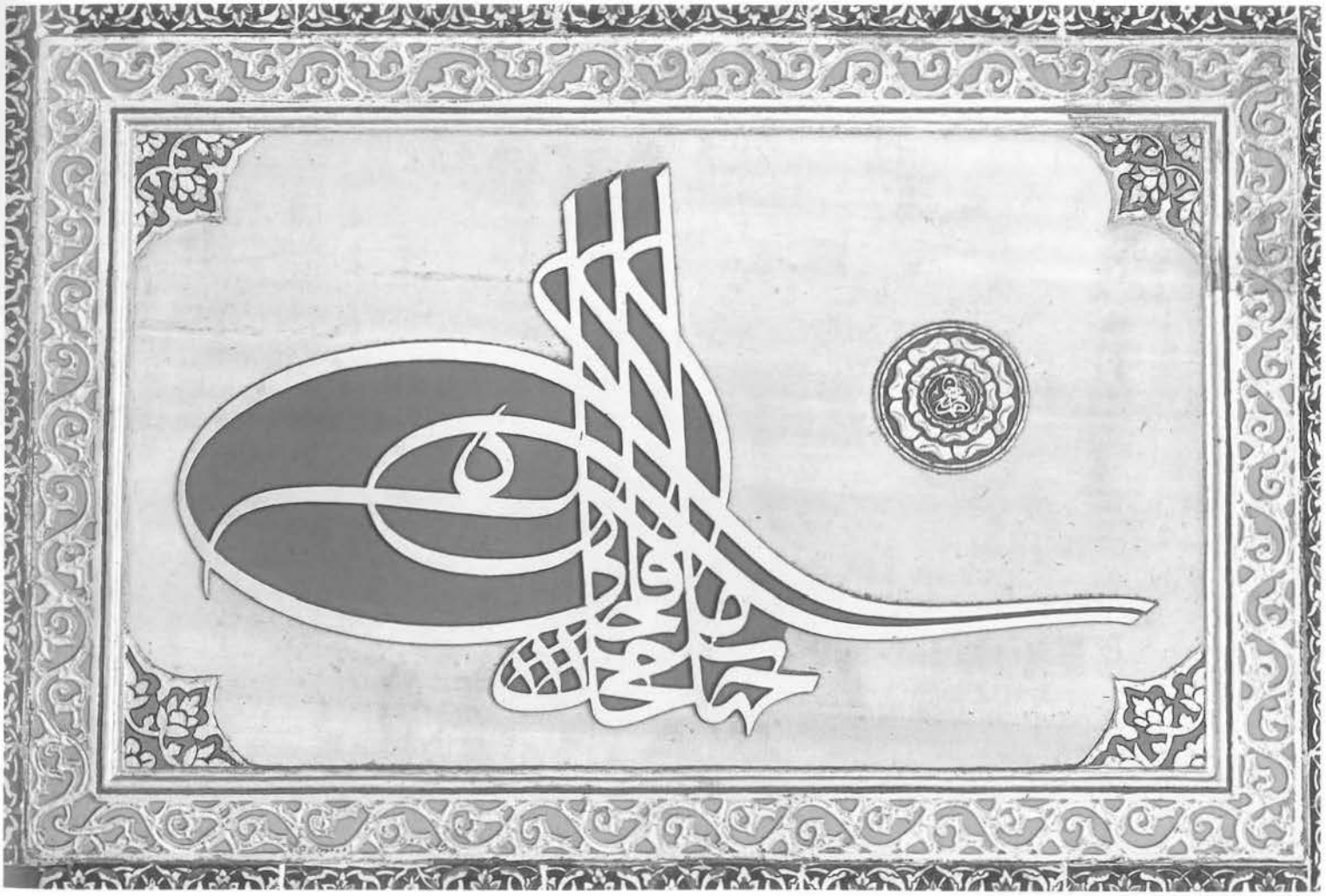

Has Oda Dairesi'nin giriş kapısının yan taraflarında Sultan III. Ahmed tarafından hazırlanan tuğra formunda yazıları

[30] Uğur Derman, "Tuğra", XLI, 338.

Has Oda'nın tamamen mukaddes emanetlere tahsisi II. Mahmud zamanında (1808-1839) gerçekleşmiştir. 1823'de Hazine Koğuşu'nda muhafaza edilen mukaddes emanetler onarımı gerçekleştirilen Has Oda Kasrı'na alınmış ve bu zamana kadar bütün merasimlerde kullanılan tahtın iki yüzü gümüş kafes işi ile örtülerek mukaddes emanetlerin muhafaza edildiği bir şebeke hâline getirilmiş; Hırka-i Saâdet Sandığı da buraya konulmaya başlamıştır. Altı parçadan oluşan bu şebeke parçalara ayrılabilmekte ve gerektiğinde bir dolap gibi kullanılabilmektedir. Aynı şekilde Has Oda'yı Osmanlı sultanlarının kış odası olarak kullandıklarının delili olan ocak onarımdan geçirilerek gelenek özellikleri korunarak yenilenmiştir. Hattat padişahlar içinde geride en çok eser bırakan padişah olan Sultan II. Mahmud'un en nadide çalışmaları Hırka-i Saâdet Dairesi'ndedir. Has Oda'ya celî-sülüs tarzında altınla yazdığı ism-i celâl, ism-i nebî, cihâryâr-i güzîn ve Haseneyn'den oluşan ve "cami takımı" denilen levhalarını astırmış, camilerin mihraplarında en çok yer alan -"Küllemâ dehale aleyhâ Zekeriyye'l-mihrâb" (Âl-i İmrân 3/37)- mihrap âyetini de kıble cihetine tâlik ettirmiştir. Her işin başında söylenen ve İslâm tarihi boyunca her belgenin başına konulan besmeleye işaret eden Neml sûresinin 30. âyeti ile Ahmed, Mahmûd ve Muhammed isimlerini bir araya topladığı Hz. Peygamber'e salâtü selâm getirmenin önemine işaret eden celî-sülüs tarzında Sultan Mahmud'un kaleminden çıkan levhalar Has Oda'nın esas faaliyet alanını belirgin hâle getirmiştir. II. Mahmud Şadırvanlı Sofa'yı da kendi kaleminden çıkan ve beğendiği hattatlar tarafından hazırlanan levhalarla donatmıştır. Ayrıca bu dönemde Mekke ve Medine'yi Vehhâbî istilasından kurtararak bu şehirlerde Osmanlı hâkimiyetini yeniden sağlayan Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu Tosun Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği Mekke ile Medine'nin anahtarları düzenlenen büyük bir alayla Hırka-i Saâdet Dairesi'ne konulmuştur (3 Ramazan 1228/30 Ağustos 1813).[31]

29 Zilhicce 1241 (4 Ağustos 1826) tarihli teberrkât defterinde Hırka-i Saâdet Odası'nda Hırka-i saâdet, Lihye-i saâdet, süyûf-i mübareke, teberrükât sandukaları, başta Mushâf-ı şerifler olmak üzere nadir yazmaların bulunduğu kayıtlıdır. 1 Ramazan 1278 (2 Mart 1862) tarihli belgede ise Has Oda'nın yanındaki Silâhdar Hazinesi'nin teberrükât-ı seniyyenin mu-

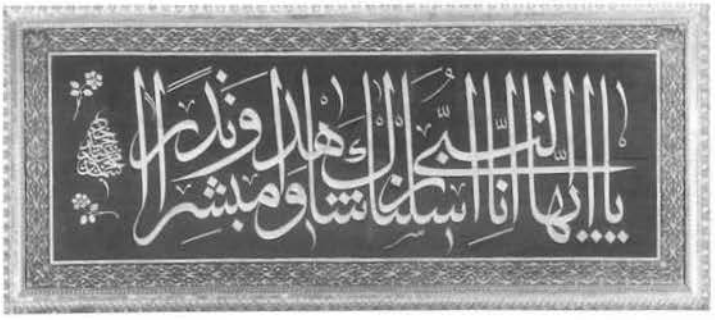

Sultan II. Mahmud tarafından yazılmış celî sülüs levha. Kur'ân-ı Kerîm'den: "Ey nebi, muhakkak ki seni, insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik" mealindeki Ahzâb Sûresi'nin, 45. âyetinin yazılı olduğu levhada, "Mahmud bin Abdülhamid Han" imzası da istif olarak atılmıştır.

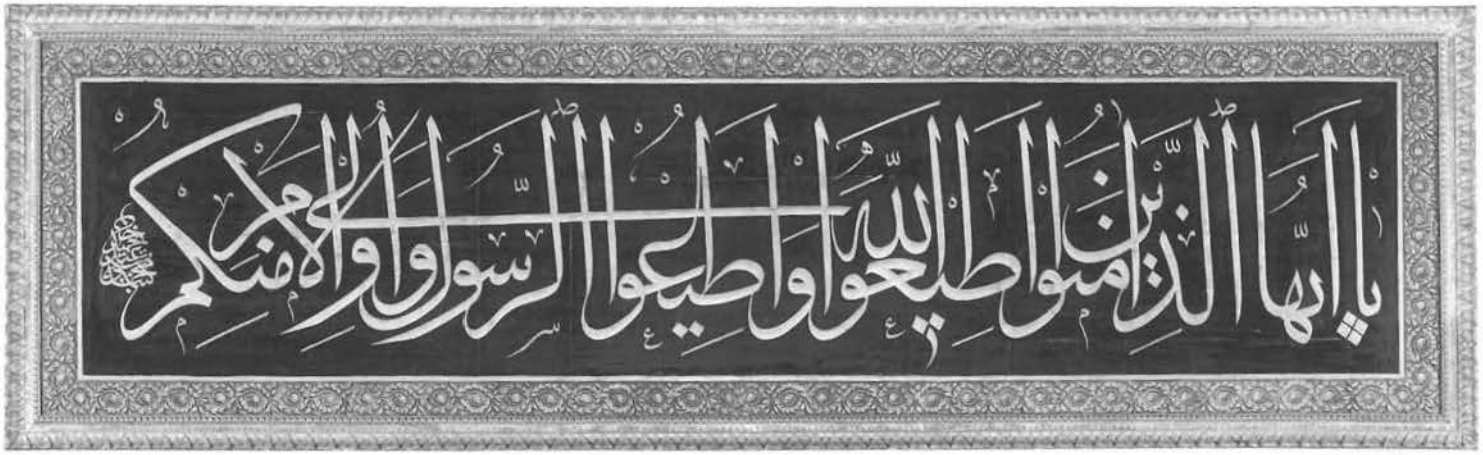

Sultan II. Mahmud'un onarımlar sonrasında Şadırvanlı Sofa'nın dekorasyonunda kullanmak üzere tasarladığı ve yazdığı levha. "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre de" mealindeki, Kur'ân-ı Kerîm'in Nisâ Sûresi'nin, 59. âyeti, celî sülüs hatla yazılmıştır.

[31] Câbî Ömer Efendi, *Târih* (haz. Mehmet Ali Beyhan), Ankara 2003, II, 951, 977; Abdurrahman Şeref, *Târîh-i Devlet-i Osmâniyye*, İstanbul 1315, s. 381; M. Uğur Derman, M, "Sultan II. Mahmud'un Hattatlığı", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, İstanbul 1990, s. 39–40; Yekta Özgüven, *II. Mahmud Dönemi İstanbul'unda Kentsel ve Fiziksel Kavrayışın Değişimi* (doktora tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul 2009, s. 177.



Arzhâne'ye giriş kapısının üzerinde Sultan II. Mahmud'un, celî sülüs hat

hafaza edildiği mekânlardan olduğu haber verilmektedir. Gerek Haremeyn anahtarlarının Has Oda'ya konulması ve gerekse bu kayıtlar günümüzdeki Mukaddes Emanetler Dairesi'nin teşhir ve tanzim düzenlemesine dair mühim ipuçları vermektedir. Eğitim hayatı Sultan Abdülmecid zamanında geçen, Sultan Abdülaziz döneminin tamamı, II. Abdülhamid döneminin de önemli bir kısmının bizzat şahidi olan Osmanlı bahriye paşası, tarihçi ve yazar Eyüp Sabri Paşa (ö. 1890) *Mir'âtü Mekke* isimli eserinde Osmanlıların Haremeyn'e "Surre" göndermeleri ve Mekke Emîri'nin Kahire'de iken Yavuz Sultan Selim'e gönderdiği Haremeyn'e ait eşyayı anlatırken vermiş olduğu bilgiler bu hususu teyit etmektedir.[32]

Has Oda Kasrı, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'nden sonra hususi bir değer kazanmış, padişahlar halifelik makamı olarak gördükleri bu mekânı ziyaret etmeyi, burada ibadet etmeyi halifelik sıfatlarının bir gereği saymış, özellikle de Sultan III. Murad döneminden halifeliğin kaldırılmasına kadar en önemli ibadet ve merasim mekânı olarak telakki etmişlerdir. Padişahlar tahta çıkınca ilk biatı burada almış, kızlarının nikâh törenlerini burada yapmış, savaşlarda cepheye götürülecek sancak-ı şerifi buradan yola çıkarmışlardır. Osmanlı padişahların zaman zaman cemaatle namaz kıldıkları Has Oda'da, Enderun-u Hümâyun'da yetişen ve XVIII. yüzyıla dair kıymetli haberler veren Mehmed Halîfe, kırk kişinin gece gündüz Kur'an-ı Kerim okuduğunu, yine burada yetişen Abdüllatîf'in de her gün yatsı namazından sonra "Sûre-i Feth-i Şerîf" sûresinin okunduğunu haber vermektedir. Ramazan aylarında ve kandil gecelerinde özel törenler gerçekleştirilmiş, çeşitli vesilelerle yapılan dualar burada icra olunmuştur. Her sene Ramazan ayının on beşinde gerçekleştirilen Hırka-i saâdet ziyareti gibi âdet olmuş merasimleri her hangi bir olağanüstü durum olmadıkça zikretmediğinin kayıt altına alan Ahmed Cevdet Paşa, Hırka-i Saâdet Dairesi'nde Buhârî Şerîf okunduğunu ve buna Medine-i Münevvere'den Dersaâdet'e gelmiş olan Hâfız-ı Buhârî Ebü't-Tayyib Efendi'nin mübaşeret ettiğini haber vermektedir.[33]

Cülûsun on beşinci günü Has Oda'ya giderek kayıt defterlerini gözden geçiren Osmanlı padişahları vefat edince yerine geçecek olan veliaht Hırka-i Saâdet Dairesi'nde başında saltanat alâmeti olarak yûsufî destar ve sırtında samur erkân kürkü ile kurulan tahta oturarak biat alırdı. Sultan I. Ahmed'den itibaren Has Oda Kasrı'nda ve Eyüp Sultan'da kılıç kuşanırken kutsal emanetler arasında bulunan Hz. Peygamber'in veya Hz. Ömer'in ya da Osman Gazi, Fatih Sultan

[32] TSMA. nr. D 893; nr. D 4438; Eyüp Sabri Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn (Mir'âtü Mekke)*, İstanbul 1301, s. 670-677.

[33] bk. *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukûkî Tahlilleri* (haz. Ahmed Akgündüz), İstanbul 1996, IX, 372; *Destârî Sâlih Târihi*, s. 22; Râşid Mehmed Efendi, I, 177, 189; II, 1210; Çelebizâde İsmail Âsım, Târîhi Çelebizâde (haz. A. Özcan-Y. Uğur-B. Çakır-A. Z. İzgöer), İstanbul 2013, III, 1586; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 815; Tayyar-zâde Atâ, I, 187-191; Ahmet Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2018, I, 16; *Târîh-i Cevdet* (haz. Şevki Nezihi Aykut), Ankara 2018, II, 111; *Târih-i Cevdet*, İstanbul 1309, IV, 236-237; Âyîne-i Derûn, s. 14-15; Ahmed Lûtfî Efendi, V, 869.

Mehmed, Yavuz Sultan Selim gibi padişahlara atfedilen kılıçlardan biri veya ikisi kullanılırdı. Tahta çıkacak olan sultan bir yanında şehzadesi, bir yanında dârü'ssaâde ağası, diğer yanında da silahdar ağa ile birlikte Hırka-i Saâdet Dairesi'ne götürülür, burada ilk olarak sadrazam ardından da şeyhülislâm yeni padişaha biat ederdi.[34]

Tahta çıktığında Mısır meselesiyle ardından da İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya ve Prusya'nın verdikleri notayla bu konuya müdahil olmalarıyla karşılaşan Sultan Abdülmecid, zikredilen meseleleri müzakere etmek için vükelayı Hırka-i Saâdet Dairesi'nde bir araya getirmişti. Toplantının bitiminde gözyaşları içinde yalnız kalmak isteğiyle çekildiği Hırka-i Saâdet Dairesi'ndeki şu sözleri, zaman zaman Osmanlı padişahlarının Has Oda Kasrı'nda Hz. Peygamber'e ait eşyayla baş başa kalmak ihtiyacını hissettiklerini göstermektedir: "Pederimin zamanında taahhüt olunduğu halde geçiştirilmiş olan şeyleri Rusya Devleti, cülusumu müteakip ortaya koydu. Bu hareketin halk nazarında bidayet-i saltanatımı karalayacak ve kadrimi tenzil edecek hâlâttan olduğu âşikardır. Çaresini bularak önünü almak umûr-dide olan sizlere düşer iken doğrudan doğruya bana arz etmişsiniz; ben ne yapayım? Teessüf ederim ki içinizde beni kayırıcı kimse yok imiş; hakikaten yetim olduğumu anladım. Cenâb-ı Risâlet Meab'a dehâletten başka tarîk-i necatım kalmadı."[35]

Mustafa Reşid Paşa'nın 26 Şaban 1255'te (3 Kasım 1839) okuduğu Gülhane Hatt-ı Hümâyun'u Hırka-i Saâdet Dairesi'nin ehemmiyetine işaret eden şu cümlelerle bitmektedir: "Bu Şer'î kanunlar, sırf din ve devleti, mülk ve milleti ihya etmek için konulacak olduğundan tarafımızdan hilâfına hareket vuku bulmayacağına söz verilip bütün âlimler ve vekillerin huzurunda onlarla birlikte Allah'ın üzerine yemin edilerek Hırka-i Şerîf Odası'nda bulundurulacaktır." Buna göre okunan ferman Hırka-i Saâdet Dairesi'nde muhafaza edilecek ve Sultan Abdülmecid'in üst düzey ulemâ ve devlet adamları gibi ilân edilen hususlara uyacağına dair Hırka-i Saâdet Dairesi'nde Allah'ın yardımına ve Hz. Peygamber'in ruhaniyetine güvenerek yemin edecektir.[36] Topkapı Sarayı müze olduktan sonra müdürlüğe tayin olan Tahsin Öz'ün göreve başlarken ilk iş olarak Hırka-i Saâdet Dairesi'nin önüne giderek hayırlı bir mesai için tazarruda bulunduğunu kaydetmesi bu geleneğin Osmanlı sonrası döneme yansıyan izlerinden birisidir.[37]

Hânedan mensuplarının XIX. yüzyılın ikinci yarısında Batılılaşma arzu ve temayülünde olan Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılan Dolmabahçe Sarayı'na taşınmasından sonra Topkapı Sarayı'nda önemini hiçbir zaman kaybetmeyen mekânların başında Hırka-ı Saâdet Dairesi gelmektedir. Osmanlı padişahlarının cenazelerinin teçhiz ve tekfini Hırka-ı Saâdet Dairesi'nde gerçekleştirilirdi. Bu dairenin arka tarafındaki çeşmenin önüne kurulan çadırda cenaze yıkanır ve tabuta konulduktan sonra da Mukaddes Emanetler Dairesi'nin önündeki mermer sekiye konulurdu. Burada devlet protokolünde en ön sırada yer alan Ayasofya Kürsü Şeyhi dua okur ve helallik alırdı. Yeni padişah ve devlet erkânı dualara "âmin" dedikten sonra helallik verir ve tezkiyede bulunurlardı. Daha sonra müteveffa padişahın tabutu Bâbüssaâde önünde ahşap bir taht şeklinde hazırlanan musallaya götürülür ve burada şeyhülislâm tarafından kıldırılan namazdan sonra padişahın tabutu omuzlara alınarak tekbir ve dualarla türbesine taşınırdı.[38]

Tarihi topluma sevdirme yolunda mühim eserlere imza atan Ahmed Refik Altınay'ın "Sultan Abdülhamid'i Sâni'nin Na'ş-ı Önünde" başlıklı makalesi bir padişahın cenazesinin teferruatlı bir şekilde anlatıldığı en güzel örneklerden birisidir. Ahmed Refik, Sultan II. Abdülhamid'in cenazesinin kaldırılışını anlatırken, Hırka-ı Saâdet Dairesi, işlevi ve aralarında bu dairenin görevlilerinin de yer aldığı Topkapı Sarayı'nın son sakinleri hakkında mühim bilgileri kayıt altına almıştır. II. Abdülhamid'in göğsüne ahidnâme duasının konmasını, yüzüne Hırka-i Saâdet Destimâli ile siyah Kâbe örtüsü örtülmesini vasiyet etmiş olması calibi dikkattir.[39]

Cülûs merasimi öncesi vefat eden padişahın naaşı yeni padişaha gösterilirdi. Böylece padişah dahi olsa bütün insanların akıbetinin nasıl olacağı ve bundan kaçışın mümkün olmadığı da hatırlatılmış olurdu. Son padişah Sultan VI. Mehmed Vahdeddin (Vahîdeddin) cülus töreni için Topkapı Sarayı'na geldiğinde ağabeyi Sultan Reşâd'ın cenazesi Hırka-i Saâdet Çeşmesi önüne kurulan teneşire uzatılmıştı. Ağabe-

[34] Râşid Mehmed Efendi, II, 686.

[35] Abdurrahman Şeref, Tarih Muhasebeleri, İstanbul ts. 7-8, 59.

[36] bk. Ahmed Lûtfî Efendi, VI, 1026-1029; Abdurrahman Şeref, Târîh-i Devlet-i Osmâniyye, İstanbul 1315, s. 400; Halil İnalcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu", Belleten, Ekim 1964, XXVIII/112, s. 611-614.

[37] Tahsin Öz, *Hayatım*, İstanbul 1991, s. 18.

[38] Ahmed Lûtfî Efendi, VI, 1006-1007; Öz, *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 9; Necdet Sakaoğlu, s. 206.

[39] bk. Abdurrahman Şeref-Ahmed Refik, *Sultan Abdülhamîd-i Sâni'ye Dâir*, İstanbul 1918, s. 9-16.

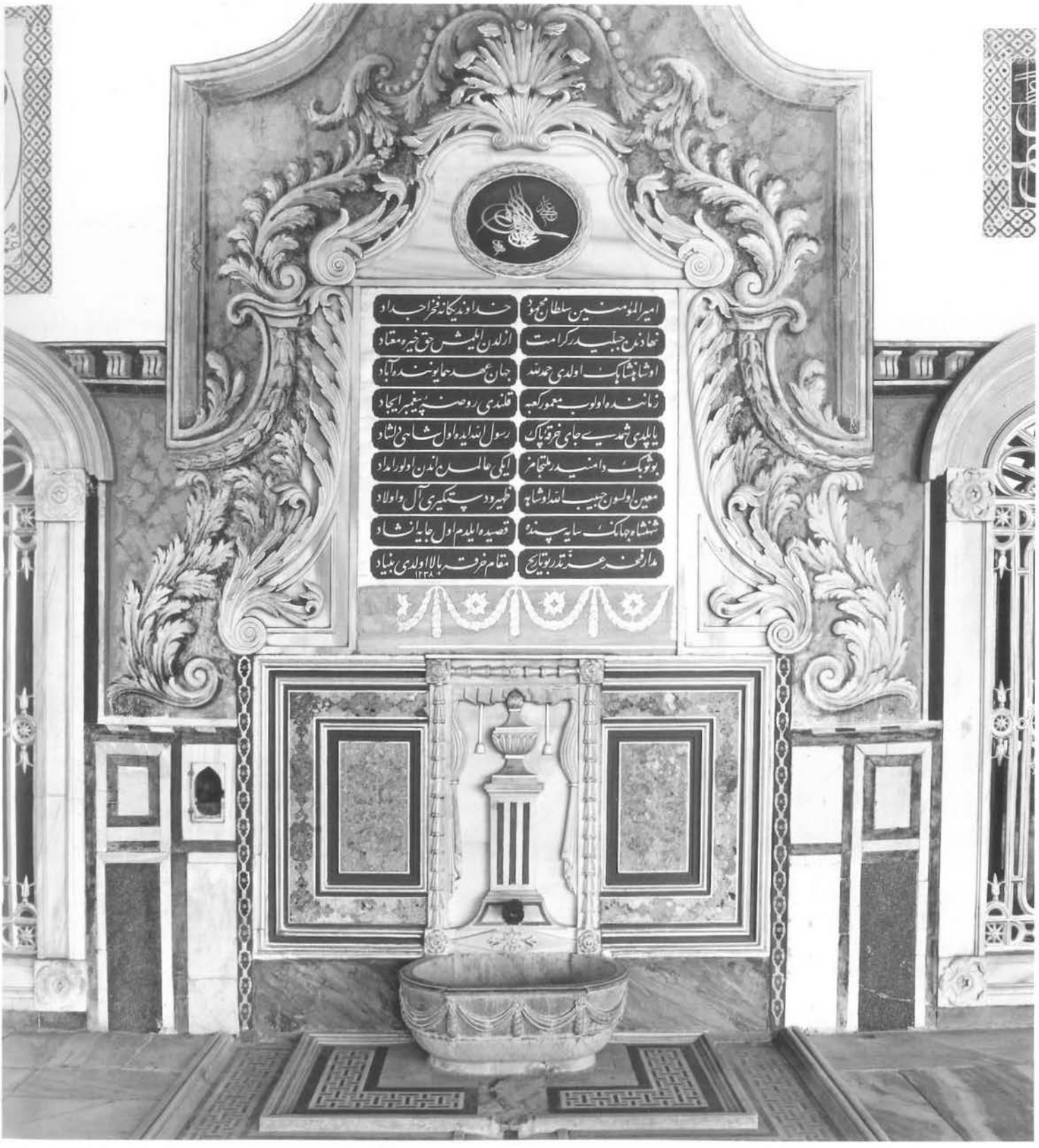

Sultan II. Mahmud tarafından yenilenen Mermer Sofa'daki çeşme

yinin na'şını gören Sultan Vahdeddin yanındakilere "Taht ile teneşir arasındaki mesafe ne kadar kısa" demekten kendini alamamıştı. Sultan VI. Mehmed cülus töreninden sonra helallik alınmak üzere Hırka-i Saâdet Dairesi önüne konulan ağabeyinin tabutu önünde durarak dua ettikten sonra Topkapı Sarayı'ndan ayrılmıştı.

Sultan Mehmed Reşâd Topkapı Sarayı'nın aralarında Hırka-i Saâdet Dairesi'nin de bulunduğu bazı bölümlerini restore ettirdi. Mukaddes Emanetler Dairesi'nin arka taşlığından Mabeyn-i Hümâyûn'a açılan kapı üzerindeki üç satırlı çini levhanın ilk satırında Besmele, ikinci satırında Kelime-i Tevhid yer almaktadır. Son satırda ise cihâryâr-i güzîn de denilen Hulefâ-yı Râşidîn, hilâfete gelişlerine göre sıralanmıştır. Bunun altındaki çini kitabede ise Has Oda Kasrı'nda "Cenab-ı Fahrü'l Enbiya Efendimizin Hırka-i Şerif'ine mahsus astarın Sultan Mehmed Reşad tarafından aslına sadık kalınarak tamir ettirildiği kayıt altına alınmıştır. Buradan Hırka-i Saâdet Dairesi'nin çeşmesine kadar beyitler tâlik hatla kaydedilmiştir. Buradaki hatlar Hasan Rıza Efendi'ye ait olup çinileri Kütahya çiniciliğinin Osmanlıdan Cumhuriyet'e geçişini ve devam etmesini sağlayan Hafız Muhammed Emin Efendi tarafından hazırlanmıştır.[40] Çalışmalar esnasında Has Oda'nın üzerinde "Esselâmü aleyke yâ Resûlellah" celî-sülüs istif yer alan Sultan II. Mahmud zamanına ait giriş kapısı Sedefkâr Vasıf Usta tarafından yenilenmiştir. Sedefkâr Vâsıf'ın Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki en son eseri olan rokoko tarzı bezemeli ve sedef kakmalı bu kapının üzerinde Hz. Mevlana'nın şu mısraları kayıtlıdır:

Senin kapından başka bütün kapılar kapanmıştır Ta ki garipler başkasına yol bulmasın diye.

Ey kerem ve izzet kapısı, ey nur saçan kapı Güneş, ay ve yıldızlar sana kul, köledir."[41]

Burada duvarların üzerindeki eski bezemelerin kaldırılarak yerine taş taklidi çimento sıva yapılması başta olmak üzere gerçekleştirilen restorasyon yapının mimarî ve estetik hususiyetlerini yok ettiği gerekçesiyle hazırlanan bir raporla tenkit edilmiş olduğu belirtilmesi gereken bir husustur. Hırka-i Saadet Dairesi giriş kapısının iki yanındaki fenerlerin kubbeden sarkıtılması gerekirken duvardaki çinilerin kırılarak alçıyla buraya yerleştirilmesi tenkidin ne kadar haklı olduğunu gösteren örneklerden sadece birisidir.[42]



Hırka-i Saadet Dairesi giriş kapısının iki yanındaki fenerlerden biri

Hırka-i Saâdet'in her yıl Ramazan ayında gerçekleştirilen ziyaretlerinden en ilginci Sultan Mehmed Reşâd'ın vefatından önce katılmış olduğu merasimdir. 15 Ramazan 1336'da (24 Haziran 1918) ağır hasta ve halsiz olmasına rağmen Hırka-i Saâdet ziyaretine nezaret eden Mehmed Reşâd etrafındakilerin geri dönülmesi tekliflerini kabul etmeyerek bir süre yere oturmuş, başını Hırka-i Saâdet'in sandukasına koyup dinlenerek programın sonuna kadar Mukaddes Emanetler Dairesi'nden ayrılmamıştır. Henüz ramazan ayı sona ermeden Sultan tekrar buraya getirilmiş ve Hırka-i Saâdet Dairesi'nde gasledilip kefenlenmiş ve helallik alınmıştır. Bâbüssaâde önünde Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi tarafından kıldırılan cenaze namazından sonra Eyüp'teki türbesine götürüldü.[43]

1840-1924 yılları arasında Hırka-ı Saâdet ve Hazîne-i Hümâyun hizmetlerine bakan, Enderûn-ı Hümâyun hademesi adı verilen kadro ile harap durumdaki Harem-i Hümâ-

[40] Hafız Mehmed Usta hakkında geniş bilgi için bk. Hakan Arlı, *Kütahyalı Mehmed Emin Usta ve Eserlerinin Üslubu* (yüksek lisans tezi 1989), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler 1989.

[41] Rikkat Kunt, "Sedefkâr Vâsıf", *Güzel Sanatlar IV*, İstanbul 1942, s. 101.

[42] bk. Sedad Hakkı Eldem-Feridun Akozan, *Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma*, İstanbul 1982, s. 100-102; Ümran Karahasan, *Topkapı Sarayı Cumhuriyet Dönemi Restorasyonları*, (doktora tezi 2005), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, s. 36-37, 163-165.

[43] bk. Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara 2010, s. 134-137.

yun'da barınan saraylılar Topkapı Sarayı'nın son sakinleri oldu. Topkapı Sarayı 1919'da İstanbul'un işgaliyle birlikte ziyarete kapatıldı ve az sayıdaki kadim sakiniyle baş başa kaldı. Bundan sonraki süreçte buranın sakinleri kendi içlerinde ve sarayın geçmiş hatıralarıyla yaşadı ve Hırka-i Saâdet Dairesi'nde Kur'an-ı Kerim okunması başta olmak üzere mutad bazı faaliyetleri sürdürmeye çalıştı. Bu dönemde Topkapı Sarayı'nın başında Hazine-i Hassa'da çeşitli görevler üstlenmiş, Hazine Kethudası unvanlı Mehmed Refik Bey bulunurken, Hırkâ-i Saâdet Dairesi, Hırkâ-i Saâdet Baş Memuru unvanını taşıyan kimsenin uhdesine verilmişti. Topkapı Sarayı müze olunca Hazine Müdürü unvanıyla görev yapan Mehmed Refik Bey'in 1928'de emekli olması üzerine müdür olan Tahsin Öz göreve başladığında sarayın en eski memurlarından Rasim Efendi Hırkâ-i Saâdet Dairesi'nin başında bulunuyordu. Osmanlı döneminden intikal eden Rasim Efendi gibi Hırka-i Saâdet Dairesi mensupları hayatta oldukları sürece bu daireye hususi olarak hizmet etmeyi sürdürdü. Tahsin Öz'ün sadece hususi ziyaretlerin yapılabildiği kapalı ve girilmeyen Hırkâ-i Saâdet Dairesi'nde diğer bölümlere göre daha fazla çalışanın bulunduğunu haber vermiş olması bu hususu teyit etmektedir.[44]

Topkapı Sarayı 3 Nisan 1340/1924'te 419 sayılı bakanlar kurulu kararıyla "Müze" hâline getirilerek İstanbul Âsâr-ı Atîka Müzeleri Müdürlüğü'ne bağlandı. Maliye Nezareti'nden Nakit İşleri Sabık Müdürü Faruk Bey'in başkanlığında kurulan bir kâtiple birlikte dört kişiden oluşan heyet, 23 Kânunusânî 1926'ya kadar süren bir çalışmayla Topkapı Sarayı'ndaki bütün eşyanın sayım ve tespitini oluşturulan komisyon defterlerine kaydetti. Hırkâ-i Saâdet Dairesi ve Hırkâ-i Saâdet Dairesi Emanet (Silahdâr) Hazinesi'nde bulunan bütün eserler ile Haremeyn eşyası dört adet defterden bir ve iki numaralı komisyon defterlerine kaydedildi. Sayım esnasında hususiyetlerine göre ayrı ayrı tasnif edilmeyip karışık bir şekilde kaydedilen eserler Osmanlı dönemi kayıtlarıyla mutabık olduğu gibi, eski kayıtlarda zikredilmeyen bazı eserlerin de komisyon tarafından tespit edilmiş olduğu belirtilmesi gereken bir husustur. Mukaddes emanetleri ilk defa kapalı kutulardan ve bohçalardan çıkartarak temizliğinin yaptıran, Topkapı Sarayı'nda yirmi beş yıla yakın bir süre müdürlük yapan, envanter defterine kaydedilen ve edindiği bilgilerden *Hırka-i Saâdet Dâiresi ve Emânât-ı Mukaddese* unvanlı eseri kaleme alan Tahsin Öz o günlere dair şunları anlatmaktadır: "Hırkâ-i Saâdet Dairesi'nde bulunan eserlerin hemen hepsi hükümdarların mührü altında kilidli mahfaza ve sandukalarda saklanıyordu. Binaenaleyh hariçten her hangi bir şahsiyetin etüd edebilmesi değil, bu mukaddes eşyayı muhafaza ile görevli bulunan Hırkâ-i Saâdet hademesi bile göremezdi. Filhakika Emanat-ı Mukaddesenin Ramazanın on beşine takaddüm eden günlerde ileride temas edeceğimiz şekilde temizlenmesi mutad ise de, bu, mahfaza veya kılıfların tozlarının alınmasından ibaret kalıyordu. İşte bu yüzden şimdiye kadar Emanat-ı Mukaddeseya dair bazı kaynaklarda verilmiş olan bilgiler pek mahdud olmakla kalmamakta, mahiyet ve isimlerinde bile mübayinet ve yanlışlıklar bulunmaktadır."[45]

Topkapı Sarayı'nın bazı bölümleri 1927'de önemli bir kısmı da 1934'te halkın ziyaretine açılırken, Hırka-i Saâdet Dairesi 1927'den itibaren ziyarete kapatıldı. Topkapı Sarayı'nın 1940-1944 yılları arasında 983.000 lira harcanarak gerçekleştirilen onarımları esnasında günümüzde Destimal Odası olarak bilinen Has Oda Koğuşu da yer almış ve burada 1943 yılından itibaren Topkapı Sarayı koleksiyonunda bulunan Türk kumaş ve kadifeleri sergilenmiştir.[46]

Hırkâ-i Saâdet Dairesi'nin mukaddes emanetlere tahsis edilerek yeniden ziyarete açılışı 21 Ağustos 1962'de gerçekleşti. O zamana kadar Taht Odası'nda saklanan kutsal emanetlerin bir kısmı Arzhâne ve Şadırvanlı Sofa'daki vitrin ve nişlere konularak teşhir edilmeye başlandı. Bundan sonraki süreçte kısmi onarımın yanında teşhir ve tanzim çalışmalarına tabi tutulan Hırka-ı Saâdet Dairesi bugünkü halini en kapsamlı onarımın yapıldığı 2007'de başlayıp 2009'da tamamlanan düzenlemeden sonra aldı. Bu çerçevede Sultan Mehmed Reşad zamanından itibaren gerçekleştirilen restorasyon, güçlendirme, yenileme vb. gibi faaliyetlerin teşhir ve tanzim çalışmalarının geniş kapsamlı bir şekilde ele alınıp tarihe not düşülmesi gerektiği Topkapı Sarayı ile ilgili çalışanların üzerine düşen mühim bir vazife olduğu belirtilmesi gereken bir husustur. 1981'den itibaren Topkapı Sarayı Müzesi'nde zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte mesai saatleri içinde başlatılan Kur'an-ı Kerim okunması uygulaması 1996 yılından itibaren yirmi dört saat olarak sürmektedir. 2013 yılından itibaren de geleneksel usullerle ve padişahın nezaretinde yapılan Has Oda Kasrı bakım ve temizliği düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır.[47]

[44] CCA, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), nr. 10-33-2/16-13; Öz, *Hayatım*, s. 17.

[45] Öz, *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 9-10; Abdülmecid Şentürk, s. 43-50.

[46] Nigâr Anafarta, Müzelerden Anılar, Kemal Çığ'a Armağan, İstanbul 1984, s. 37.

[47] bk. Nigâr Anafarta, s. 43; Hasan Fırat Diker, *Müzelerde Teşhir ve Tanzim: Topkapı Sarayı Kutsal Emanetler Dairesi Örneği* (Uzmanlık Tezi), Ankara 2008, Ümran Karahasan, s. 163-169; A. Halûk Dursun, "Topkapı Sarayı Müzesi ve Yıllığı", *Yıllık 6*, İstanbul 2013, s. 11-12, 17.